

Intervenció arqueològica en l'església de Sant Vicent Ferrer.

Del forn de terrissa al convent de Sant Tomàs d'Aquino (Castelló de la Plana)

Ferran Falomir*

Resumen

En este artículo analizamos los resultados de la excavación realizada en la iglesia de San Vicente Ferrer, antiguo convento de Santo Tomás de Aquino, edificado extramuros en la ciudad de Castellón de la Plana a finales del siglo XVI. Los trabajos se han concentrado en la capilla del Rosario, construida en el siglo XVII, y donde se ha documentado la existencia de un horno cerámico del siglo XVI, los primeros límites del convento, y las fases de construcción y remodelación de la capilla.

Riassunto

Nell seguente articolo si presentano i risultati della campagna di scavo effettuata nella chiesa di Sant Vicent Ferrer, antico convento di Sant Tomàs de Aquino (Castellón de la Plana), edificato nel secolo XVI. I lavori si hanno concentrato nella cappella del Rosario, riforma edilizia del secolo XVII, dove si ha documentato un forno ceramico moderno, i primi limiti del convento e le diversi fasi di costruzione e riforme de la cappella.

INTRODUCCIÓ

La redacció d'aquest article ha implicat el tractament analític del registre arqueològic elaborat en la memòria final del projecte d'intervenció presentat en la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport sota el nom *Intervenció i seguiment de les obres del projecte bàsic i d'execució de rehabilitació de diferents capelles a l'església de Sant Vicent Ferrer (3ª fase de rehabilitació de l'església)*. Castelló; la Plana Alta. Aquesta actuació va estar motivada (Falomir, 2008) per la necessitat de posar fi a la problemàtica que afectava a la capella del Roser i a les seves valuoses pintures que ja van estar restaurades al 1993-1994 pel Servei de Restauració de la Diputació Provincial i que estaven molt deteriorades per la manca de drenatge dels terrenys on està construïda la capella.

L'actual parròquia de Sant Vicent Ferrer (constituïda el 29 de novembre de 1964) aprofita l'església que formava part de l'original monestir de Sant Tomàs d'Aquino (Figs. 1, 2, 3) fundat per l'ordre dels dominics el 15 de gener 1579 (Echarte, 2002, 57). El convent, amb església, claustre i dependències monacals definitius, no començà a edificar-se fins avançant el segle XVII i va ser conegut com el "convent del Roser" ja que als establiments dominics es solien adscriure les seves confraries.

La capella del Roser, objecte de la nostra actuació és la primera de les capelles a la dreta de l'altar major que hom troba una volta passat el vestíbul (Fig. 2) i que destaca al marge de les seves dimensions i planta per les pintures que la decoren, datades en 1704 i realitzades per Eugenio Guilló (Mir, 2006, 259-275).

*Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques. Diputació de Castelló. Complex Penyeta Roja. Apartat 316. 12080 Castelló de la Plana. <ffalomir@dipc.as.es>

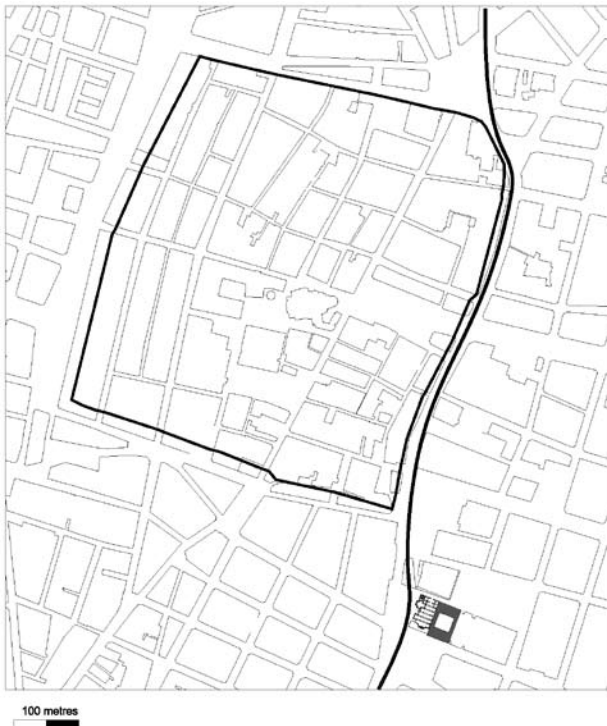

Figura 1. Convent, muralles i traçat aproximat de la séquia major.

MARC HISTÒRIC I DOCUMENTAL

En els treballs previs a la intervenció arqueològica, durant la fase de documentació, va quedar clar que la informació sobre l'àrea i entorn de la capella es limitava exclusivament a la construcció i evolució dels edificis del convent, del qual quedava alguna notícia en les fonts històriques per a l'estudi de la vila de Castelló; l'anàlisi d'aquestes ens va donar una primera hipòtesi d'evolució topogràfica de l'àrea d'excavació:

1.- Des del 1579 fins al 1593. Quant arriba al rang de priorat: es parla d'edificis de poca envergadura, ja que es xifra en sis els religiosos instal·lats en les dependències (Echarte, 2002, 58). L'establiment del convent comporta l'adequació dels espais al seu voltant, així, al 1589 el consell pren l'acord de fer "...un abeurador davant lo Roser, camí de Fadrell..." (Sánchez, Olucha, Sánchez, 1993, 36). El pas des del portal fins el convent transcorria en paral·lel a la séquia major pel futur carrer que serà carrer del Roser i actual Guitarrista Tàrraga.

2.- Des del 1593 fins el 1613. Al 1600 es tenen notícies documentals d'assignacions per part del consell municipal per a la construcció de l'església (Olucha, 1988, 176). La topografia urbana canvia i la forma d'anomenar-la també: l'accés al

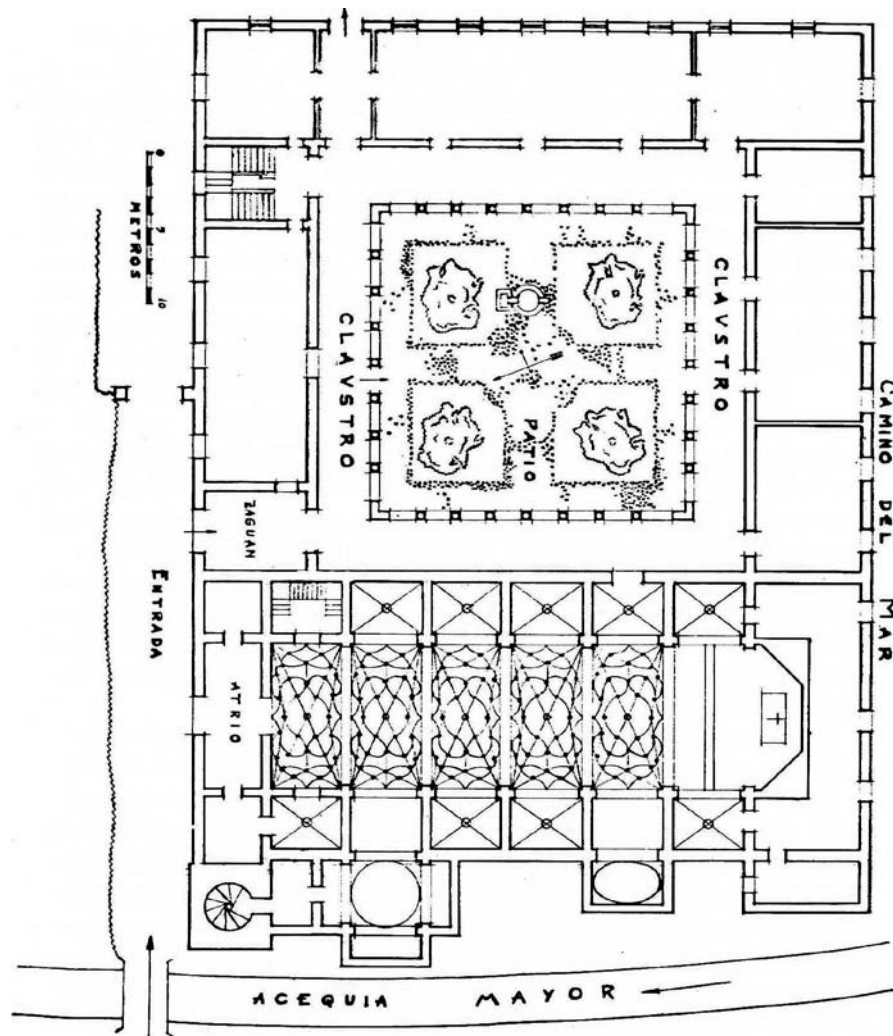
convent es realitzarà no ja des de la Porta del Moli Roder sinó des del Portal Nou del Roser, ja que en 1602 es concedeix als frares dels Roser permís per obrir una porta o portal en la muralla i construir un pont damunt la séquia major (Sánchez, Olucha, Sánchez, 1993, 38); molt prompte, al 1605 l'antic portal ja apareix citat a les fonts com el "Portal del Roser"; a la qual s'accedeix des de la placeta anomenada també del Roser o dels "Predicadors" (Olucha, 1996-1997, 276).

3.- Des del 1613 al 1648. En el *Memorial del P. Serafín Sicco* de 1613 s'esmenta que ni l'església i claustre estaven construïts (Echarte, 2002). La comunitat la conformen, al 1613, dotze religiosos, un donat i dos criats. Així doncs, unes quinze persones; moltes segons l'informe citat, ja que aquesta quantitat de persones no ajuda a tirar endavant les obres. La documentació confirma que encara al 1634 es continuava construint l'església i ja al 1648 es sap que l'església està definitivament acabada no sense complicacions pressupostàries (Olucha, 1988, 177).

4.- Des del 1648 fins el 1690. S'edifica el claustre (1648-1659) pel mestre d'obres Juan Ibáñez (Olucha, 1987, 50; 1988, 177); el que resta de segle XVII també veu la construcció de la torre campanar (1661-1668; Mir, 2006, 260). Una volta construït el temple es va iniciar l'ornamentació i decoració dels altars, retaules i pintures (Olucha, 1987, 52 i 109).

5.- 1690-1704. Es començà a construir la capella del Roser; les obres estan dirigides pels mestres Vicent Mascarós i Macià Zaragoza (Olucha, 1988, 177, nota 134). Es documenta una primera menció el 26 de novembre de 1690, ja que ambdós obrers reben 32 lliures (Olucha, 1987, 55). Aquestes podrien ser un avanç de les 193 lliures en què es va concertar la construcció de la capella del Roser, com consta en un protocol notarial on es lliura 25 lliures a l'obrer de vila Blai Pallares el 12 de setembre de 1695 (Olucha, 1987, 67).

La vida en el convent avança sense massa alteracions fins que ja al segle XIX els esdeveniments bèl·lics, polítics i socials transformen la fisonomia del convent i la seva funcionalitat. Primer la Guerra del Francès va deixar pràcticament espoliada la totalitat de les dependències monacals. Tot i que des del 1814 al 1835 van tornar els dominics després d'haver fet diverses reformes, al 1835 la desamortització de Mendizábal va provocar que el 24 de juliol del mateix any es convertira en *Casa de Beneficència* fins el 1842, quant la *Junta de Bienes Nacionales* va cedir-la a l'ajuntament. L'últim capítol administratiu del segle resultà de l'adquisició de l'immoble per la Diputació Provincial per Real Ordre de 2 de se-

CLII.-MONASTERIO DE SANTO TOMÁS DE AQUINO-PLANTA

Nótese las proporciones dominantes de la Iglesia y las grandes dimensiones del patio

Figura 2. Planta del convent i les seves dependències publicada per Traver (1958).

tembre de 1859, que el va destinar a *Casa Provincial de Beneficencia* i la seva església va passar a estar sota l'advocació de sant Domènec. Encara així, el convent amb els seus edificis caminava cap a un període d'abandonament i dispersió del patrimoni, el que va provocar fins i tot la necessitat de construir una nova façana ja a finals del XIX.

No serà fins la segona meitat del segle XX quant el nucli es revitalitzà primer amb la nova advocació a sant Vicent Ferrer del temple (1964), constituint-ne una nova parròquia al costat de la Casa de Beneficència; aquesta última gestionada per les filles de la caritat. A les darreries del segle aquest edifici es convertirà en l'actual Conservatori de Música i Escola de Belles Arts. De l'antic

convent de Sant Tomàs d'Aquino tan sols resten en peu el claustre i l'església (Fig. 3).

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS. METODOLOGIA

Les primeres cales, encaminades a valorar d'una forma objectiva l'estratificació, van posar en evidència diverses fases constructives abans de l'edificació definitiva de la capella, datada en 1690 (Falomir, 2008). Aquesta realitat va provocar la decisió d'excavar la totalitat de la capella del Roser; en total 71 metres quadrats. La metodologia utilitzada en la nostra actuació ve condicionada per les normes fonamentals que conformen el paradigma

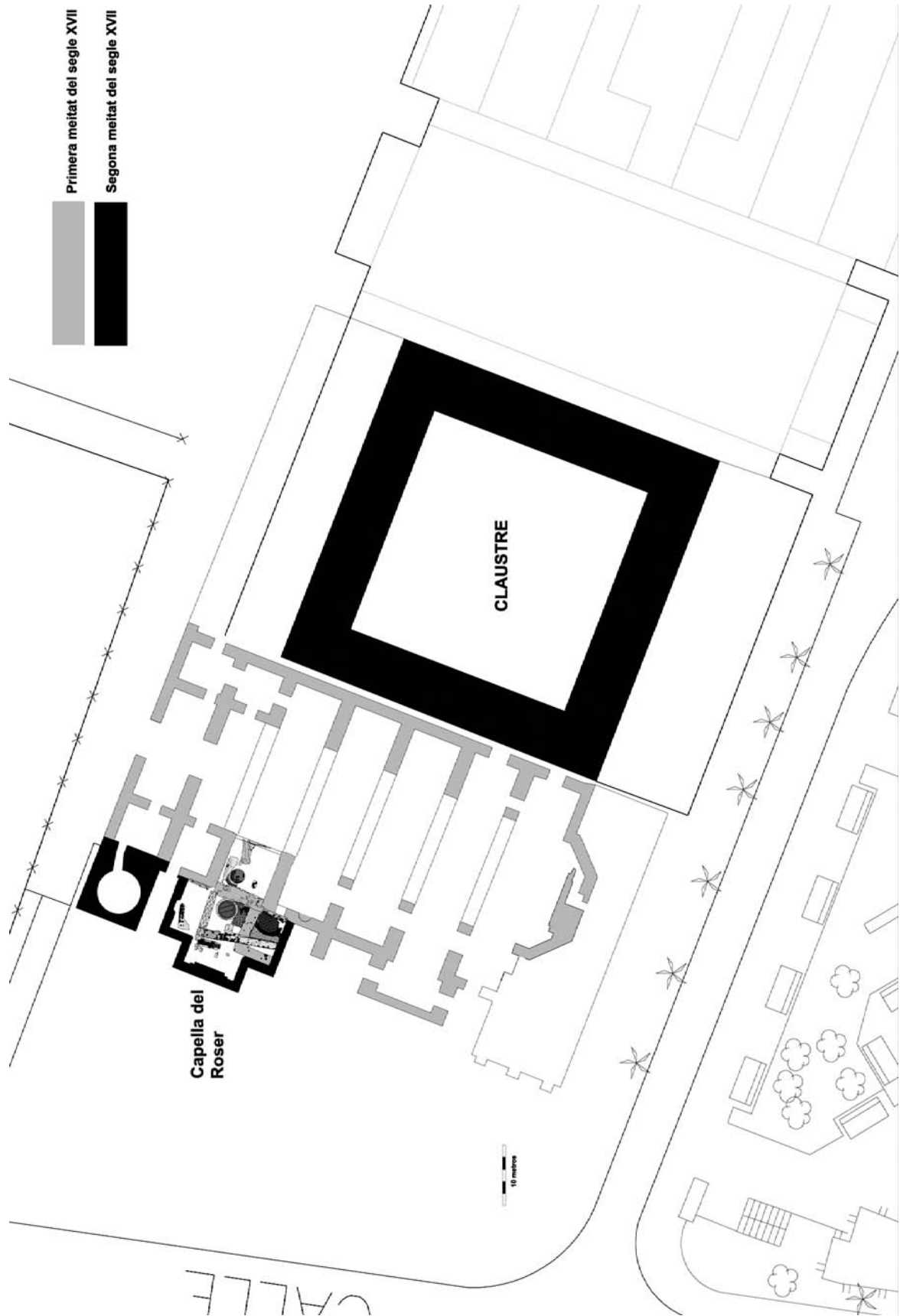

Figura 3. Fases edilícies del convent de Sant Tomàs d'Aquino. Estructures documentades en la capella del Roser.

consolidat al llarg dels anys 80 i 90 del passat segle i que es resumeixen en, independentment de la forma d'excavació, la utilització d'instruments com les fitxes de registre (per a definir les unitats estratigràfiques i assegurar la màxima fiabilitat a l'hora d'arreglar les dades de l'excavació) conjuntament a la sistematització estratigràfica mitjançant *matrix* (Fig. 17). Així doncs, en la nostra intervenció hem distingit dos aspectes:

a) estratègia (forma) d'excavació: s'ha efectuat una excavació en àrea oberta.

b) el procediment (procés) d'excavació, que ha estat estratigràfic: els dipòsits arqueològics s'han excavat respectant les seves formes i contorns, seguint la seqüència inversa a la qual es van dipositar.

El nostre objectiu ha estat la identificació, separació, relació i contextualització de les diferents unitats estratigràfiques (veure apèndix i *matrix*, fig. 17) i s'ha elaborat una documentació gràfica dels estrats amb l'elaboració de plantes d'estrat i després de fase mitjançant eines com la fotogrametria digital i sistemes CAD.

LES FASES D'OCUPACIÓ A L'ESPAI DE L'EXCAVACIÓ

L'emplaçament de la ciutat de Castelló de la Plana s'alça sobre la cota 20 i 28 metres, a uns 800 metres del riu Sec i en una lleugera elevació sobre aquest (Ortells, 1992, 282). En un indret no molt lluny del molí Roder, un dels més importants del Castelló medieval i seguint l'antic camí de la mar és on es construirà la primera fase edilícia documentada en l'àrea d'intervenció, el forn de terrissa; probablement entre el que serà la filà Campanar o Roses i la filà Espinós (es a dir, entre l'actual carrer Mestre Ripollés i el carrer General Prim (Obiol, 1984-1985, 385). Aquest terreny és freqüentat almenys des segle XII i inicis del XIII pels materials islàmics trobats en els nivells de circulació al voltant del forn.

FASE I. CONSTRUCCIÓ I ÚS D'UN FORN DE TERRISSA (1527?-1579)

CRITERIS DE DATACIÓ

Aquest forn no apareix documentat en cap llibre de la Peyta del consell municipal de Castelló (Díaz de Rábago, Doménech, Joli, Rabassa, 1998), tampoc en l'ampli estudi que li ha dedicat Rosas a la indústria de terrissa a Castelló ha trobat cap constància documental en les altres fonts del

consell (Rosas, 1999, 523). Val a dir que justament manquen els llibres de Peyta que van del 1528 al 1588; es a dir, que a les anotacions corresponents a l'any 1527 no apareix esmentat, i sabem que al 1579 els terrenys ja estan ocupats pels frares: en aquesta forqueta cronològica (1528-1579) podríem assumir a mode d'hipòtesis, que el forn podria haver estat produint ceràmica comuna a la ciutat de Castelló, de fet, el context material correspon plenament a aquest període del segon i tercer quart del segle XVI.

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1027, 1046, 1051, 1063, 1084, 1085, 1089, 1090, 1095, 1098, 1105, 1106, 1107, 1108, 1121 (Fig. 17).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

La base geològica dels terrenys (Quereda, Ortells, 1993) on es construeix el forn (nivells encostrats producte d'arrossegades) estan formats per còdols, graves i argiles (unitats estratigràfiques 1101 i 1102). Les unitats sedimentològiques 1027 i 1063 conformen el sòl natural abastament freqüentat que servirà de nivell d'ús al llarg dels segles XII, XIII, XIV i XV i és el primer context antròpic que resulta afectat per la construcció del forn, del qual hem documentat les estructures enterrades (es a dir, la cambra de combustió). La construcció d'aquesta part del forn s'ha realitzat mitjançant l'excavació del terreny natural, el que li dona solidesa i un millor aïllament tèrmic (Fig. 4; Làm. I).

La paret de la cambra (unitat estratigràfica 1051) està construïda amb rajoles lligades amb argila, de filades iguals, a mode de banqueteta en forma de ferradura (Là. I). Està adossada a un mur (unitat estratigràfica 1084) realitzat amb graves lligades amb morter que fan de folre a mode carxata però que li dona una gran solidesa a tota l'estructura del forn, assimilant els possibles moviments de les parets per l'efecte de les oscil·lacions tèrmiques. El pis de la cambra està documentat en dues fases consecutives; l'última d'elles realitzada amb rajoles (unitat estratigràfica 1089).

Del laboratori tan sol s'ha conservat els murs perimetrals (unitats estratigràfiques 1095 i 1098) i les restes de la graella les hem trobades ja en posició secundària en el moment d'abandó del forn (Là. II). Aquest tancament perimetral del forn està fet amb maçoneria de pedra petita i mitjana amb lligam de calç. S'utilitza un nou tipus de parament per que la part del laboratori que no anava enterrada

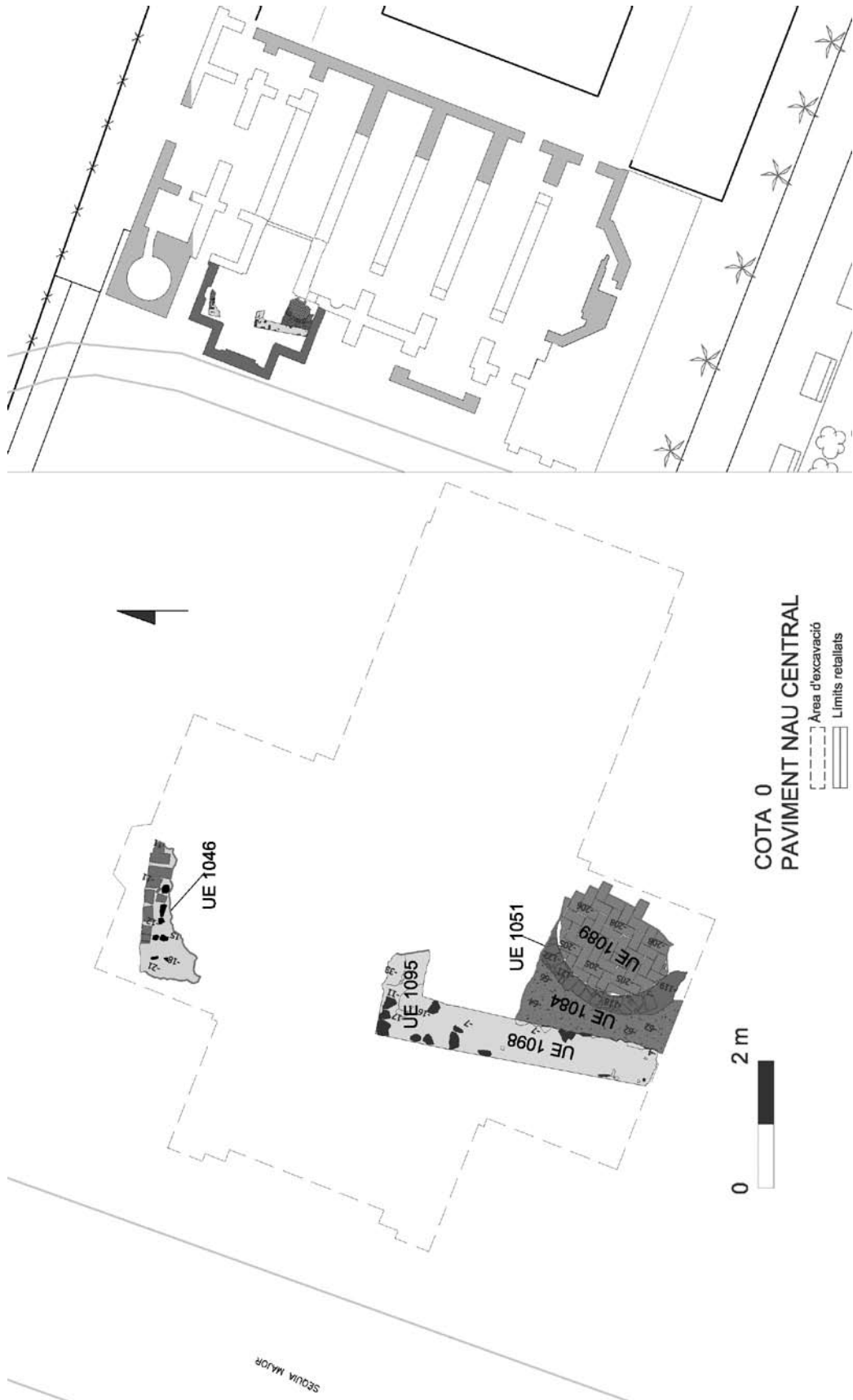

Figura 4. Fase I. Forn de Terrissa. Segle XVI.

necessitava una estructura sòlida capaç de suportar les tensions produïdes per les elevades temperatures del forn. Aquesta és una solució adoptada ja en temps andalusins, com es pot testimoniar en el forn número 1 documentat en el circ romà de Toledo (Martínez-Lillo, 1986, 78). La graella que separaria les dues cambres no ha estat documentada, però amb tota probabilitat estaria sustentada amb dos o tres arcs fets amb rajoles (*cf.* Muñoz, 1996, 480) que podrien néixer des de la cota conservada de la unitat estratigràfica 1084.

Tenim el dubte que la canalització documentada com a unitat estratigràfica 1046 (Fig. 4; Làm. III) pogués estar funcionant en el mateix període de construcció o, pot ser, un poc abans, ja que no s'han documentat les relacions estratigràfiques físiques amb estructures més tardanes. S'ha de tenir en comte que aquesta canalització sempre va estar a "l'exterior" fins la construcció de la capella del Roser en 1690, formant un espai de circulació amb les unitats estratigràfiques 1027 i 1063.

No ha pogut documentar-se les dimensions totals del forn. La llargària màxima conservada és de 4,64 metres i no s'ha pogut localitzar el seu accés a la cambra de combustió ja que es situava sota la cimentació de la capella del roser.

D'igual forma passa amb l'amplada, que arriba fins els 3 metres. L'alçada màxima conservada és de 2 metres i permet establir una hipòtesi de reconstrucció de la cambra de combustió (o caldera) y la cambra de cocció amb els seus paraments.

INTERPRETACIÓ

El forn de l'església de Sant Vicent Ferrer correspon al tipus de forn vertical de tir directe (Cuomo di Caprio, 2007, 508) o àrab (Amigues, 1995, 135). Tot i que no tenim la planta sencera el podem col·locar dintre de la classificació de Kopke en el grup de forns de dos o més cambres, corresponent al tipus 2 al tenir la cambra de combustió situada en la part inferior del forn (González, Matilla, 1992, 140). Per tant, el nostre forn es divideix en dos pisos; l'inferior excavat en el substrat geològic i el superior (laboratori) del qual no tenim restes. Presenta una orientació nord-sud, amb la boca oberta al costat de mitjorn de cara al camí del mar. Hem trobat un paral·lel molt explícit en un forn de la mateixa època a Lleida (Bardina, 1990), tot i que aquest està totalment construït en rajoles. Es també molt semblant, repetint un tipus constructiu més evident, als forns de cambra circular i boca trapezoïdal del barri dels escudellers de Reus als segles XVI-XVII (Ramón, Carbonell, Bravo, 2003, 346). Del mateix període

existeixen dos exemples a la província de Saragossa, en Lugar Viejo (Palomar, Vilades, 1988).

El límit de les excavacions no ens ha permès delimitar altres estructures típiques dels tallers ceràmics; encara que poden hipotetitzar que estarien localitzades al voltant del forn. Aquests espais formen part de la cadena de producció de la fabricació de la ceràmica, com podem veure en els exemples documentats en els forns de Paterna (Amigues, 1995, 130; Amigues, Mesquida, 1987; 1990); o com el barri dels escudellers a Reus (Ramón, Carbonell, Bravo, 2003). Aquest taller es trobaria situat a les afores de la vila murada, a escassos metres de la séquia major i de l'antic vial del camí de la mar, ubicació similar als tallers de les ollereries de Paterna, situades al llarg d'un tram de la séquia de Moncada (Amigues, 1995, 130).

ESTUDI CERÀMIC DE LA FASE I

L'estratificació en la qual és construït el forn iniciat el segle XVI està formada, com ja hem especificat, per diverses freqüentacions antròpiques almenys des del període tarδοalmohade; des d'aquesta perspectiva hem decidit estudiar el material d'aquesta fase de forma cronològica, des de les produccions més antigues fins a les més tardanes; en aquest anàlisi hem tingut en compte el pes per al càlcul del percentatge de les produccions ceràmiques i no el nombre de fragments; les peces esmentades apareixen amb el seu número d'inventari i han estat dibuixades (veure làmines) les més representatives. Per òbvies raons d'espai tampoc no podem aprofundir en els aspectes ceràmics i en els criteris de quantificació bàsica del registre material; recomanem la consulta de la memòria dipositada en la Direcció General de Patrimoni, (expedient 2007/1548) si es volen tenir més detalls sobre el registre del material ceràmic.

CERÀMICA ISLÀMICA (FINALS DEL SEGLE XII - INICIS DEL SEGLE XIII)

Representa el 6,63 per cent de la ceràmica de la fase I. Amb un mínim de 14 individus, les formes (Bazzana, 1983) corresponen a ceràmica domèstica destinada al transport i emmagatzematge (cànters), servei de taula (gerres i safes) i vaixel·la de cuina destinada a la cocció al foc (olles). Del grup de ceràmica d'emmagatzematge i transport destaquem diversos cànters de cronologia almohade amb formes de transició al món cristià:

- Cànter amb un coll vertical i vora engrossida a l'exterior, tipus C.38, (Retuerce, 1998) del qual documentem un individu de pasta bescuitada oxi-

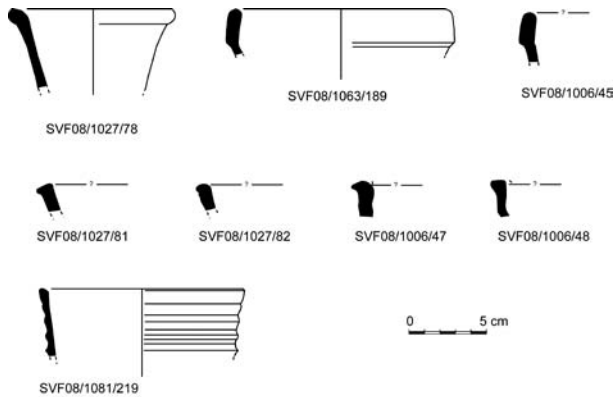

Figura 5. Produccions ceràmiques de finals del XII i inicis del XIII.

dant, clara i amb petites intrusions calcàries; està pintat amb òxid de manganés amb línies horitzontals al coll (Fig. 5, 78).

- Cànter amb el coll vertical acanalat, amb la vora amb inflexió exterior i paret recta acabada amb un llavi arrodonit, tipus C38 A (Retuerce, 1998).

- Cànters amb el llavi marcat per una incisió per baix del llavi del tipus 3Aa (2) (Azuar, 1989) del qual hem documentat quatre individus i que representen un grup datat plenament a la primera meitat del segle XIII amb perduracions en la segona meitat del XIII i arribant fins el segle XIV; son les anomenades formes de "transició" per Azuar (1989, Fig. 5, 189).

També per al servei de taula hem documentat de cronologia semblant diverses gerres (núms. 190 i 191) destacant-ne una amb bec i safes vidrades (Fig. 5, 81, 82). Per últim també està representada la vaixel·la de cuina destinada a la cocció d'aliments, les olles bescuitades números 83, 192.

LA CERÀMICA DEL CONTEXT COLONIAL. ELS SEGLES XIII I INICIS DEL XIV

D'aquest període hem pogut documentar produccions de ceràmica comuna de cuina de procedència catalana com:

- Cassoles amb un amb motllurada exterior per encaixar una tapadora. Possible producció de

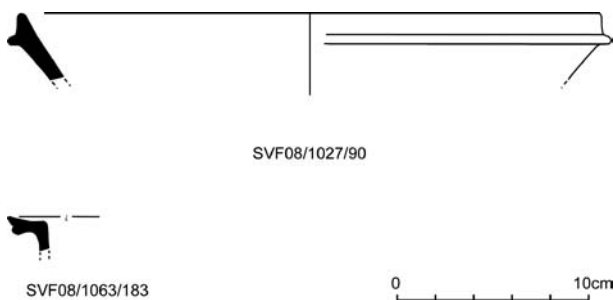

Figura 6. Produccions del context colonial.

finals del segle XIII i inicis del XIV; (Fig. 6, 90) (veure García, López, Roselló, 2006, 123, fig. 10).

- Olles: un individu amb la vora motllura de probable imitació local de produccions catalanes (Fig. 6, 183); el factor que ens fa pensar en una producció local és l'absència de mica daurada (tot i la problemàtica d'aquest criteri; vegeu discussió a Roselló, Lerma, 2005, 99) i la troballa d'un fragment semblant en un context sense especificar en les terrisseries islàmiques de la partida de safra a Castelló (Benedito, Melchor, Claramonte, 2004-2005, 302, fig. 5,19) aquestes peces apareixen freqüentment a la ciutat de València (Carrasco, Cotino, López *et alii*, 2006, 91, fig. 7).

Al mateix origen podem atribuir a un plat/tallador en verd i morat que correspon al grup dels típicament catalanes, de Manresa amb una orla emmarcada per quatre filets en morat i pics en verd i morat.

La resta de producció d'aquest període s'associa a produccions paternerres (Mesquida, 2001) en verd i morat; dos fragments de pitxer i dos fragments d'escudella amb repeu anul·lar i amb decoració conservada parcialment al fons de la peça; amb un motiu quadrangular format per quatre línies en verd que configuren un quadrat a l'interior del qual poden desenvolupar-se diversos motius. En el fragment informe observem un reticulat amb punts que ompli els rombes que el formen.

LA CERÀMICA DELS SEGLES XIV I XV

La ceràmica d'aquesta cronologia representa el grup mes nombrós de la fase i podem estudiar-lo en base a la seva funcionalitat (*cf.* Navarro, 1990).

CERÀMICA DE TRANSPORT I EMMAGATZEMATGE

D'aquest grup ceràmic d'àmbit domèstic hem documentat fins a set individus, dues tenalles i cinc cànters. Les tenalles solen estar decorades amb cordó aplicat ondulat o línies incises horitzontals i ondulades. Els cànters poden estar pintats amb manganés formant dibuixos geomètrics; amb les vores verticals engrossides i el llavi pla. Son produccions de finals del segle XV i inicis del XVI (Fig. 7, 186)

CERÀMICA D'USOS MÚLTIPLES

Parlem de vaixel·la d'usos múltiples quant un mateix recipient pot ser utilitzat per diverses activitats dins de l'àmbit domèstic i artesanal; el cas del gibrells és el més evident. En destaquem nou individus; bàsicament corresponen a formes (bases planes i parets troncocòniques) que solen aparèixer en contextos ja de finals dels XIII i primera meitat de

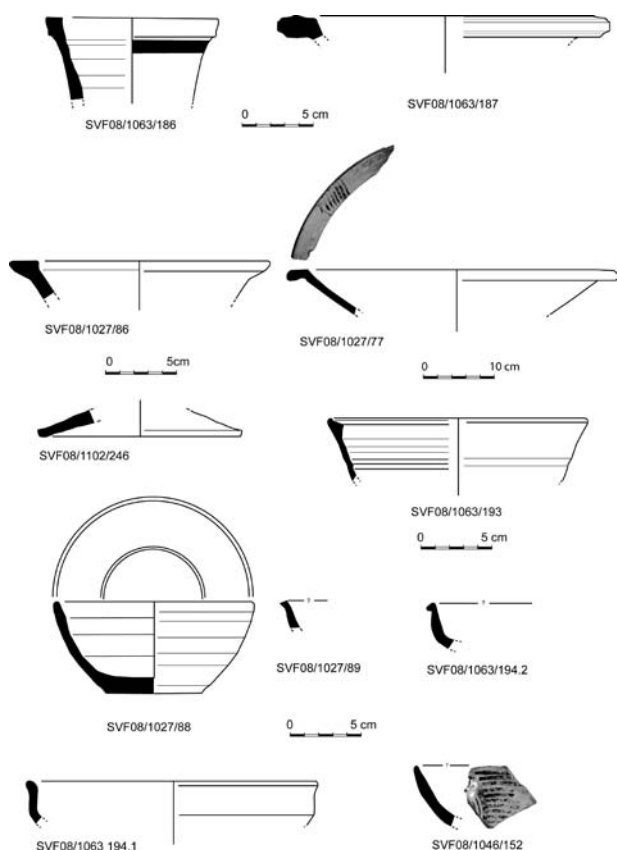

Figura 7. Produccions ceràmiques dels segles XIV i XV.

XIV, i que perduren fins l'època moderna. Els hem documentat vidrats en verd, simplement bescuitats (Fig. 7, 187) i també decorats a pintura (Fig. 7, 77) amb vuit línies en la vora exvasada.

SERVEI DE TAULA

Per al servei de taula hem trobat el grup més nombrós repartits en les produccions bescuitades, gerres per a vessar líquids, amb coberta vidrada i amb coberta estannífera.

De les produccions vidrades cal esmentar les escudelles (Fig. 7, 88, 89, 194.1 i 194.2). La resta de produccions amb cobertes plumbíferes corresponen a plats i gerres amb cobertes en verd, marró i verd turquesa i safes de perfils carenats de tradició islàmica amb cobertes en verd i marró.

Pel que fa a les cobertes estanníferes destaquem la ceràmica blava (Lerma, 1992; Lerma, Martí, Pascual *et alii*, 1986), concretament les escudelles decorades amb organització circular, amb sanefes de reticulats (Núm. 94), pitxers (Núm. 93) i amb altres motius geomètrics. La pisa daurada del segle XV (Martínez Cabiró, 1991) apareix representada per un fragment d'una "escudella de monja" (Fig. 7, 152) i un fragment de plat amb decoració floral.

CERÀMICA DE CUINA

Hem documentat olles destinades a la cocció d'aliments típiques del segle XIV i XV amb la vora (Núm. 182) exvasada continua amb el llavi arrodonit i cassoles (Fig. 7, 193) amb la vora bisellada a l'interior per a col·locar la tapadora. El revers està conformat amb amples acanaladures d'escassa profunditat; son cassoles de tradició islàmica (cfr. García, López, Roselló, 2006, 131, fig. 18). Ja per últim hem arreplegat dos fragments de fogons (Fig. 7, 86) de parets troncocòniques. També hem trobat dues tapadores (Fig. 7, 246) entre el material intrusiu dels nivells naturals.

LA CERÀMICA DEL SEGLE XVI

Dos individus d'aquesta fase és poden associar a contextos cronològics de finals del XV i inicis del XVI (Soler, 1988) i que ens daten el context; ja que el fragment d'escudella en reflex daurat número 200 (Fig. 8) amb les parets troncocòniques i vora recta lleugerament engrossida s'assimila més amb els tipus d'escudelles d'època moderna. Els ma-

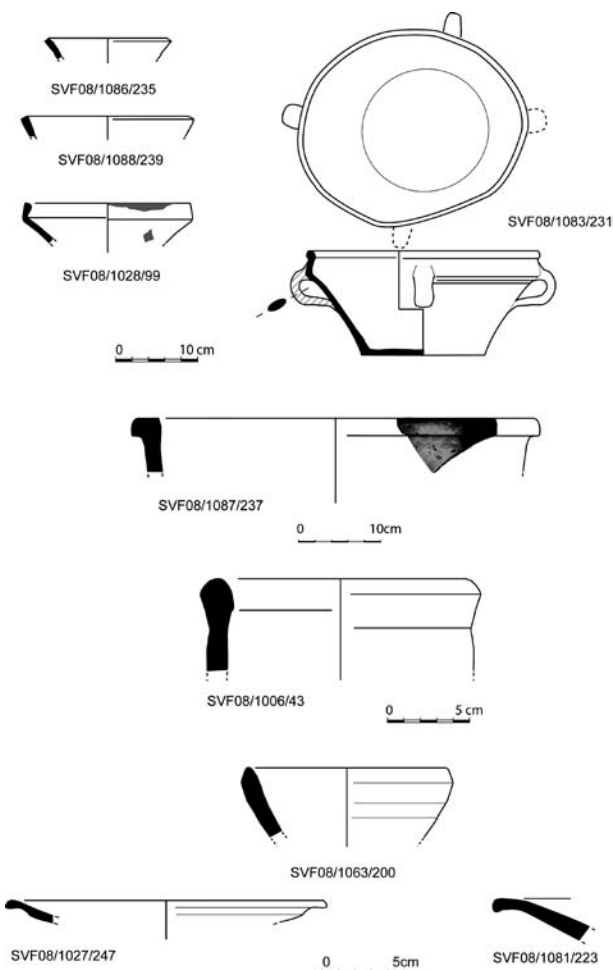

Figura 8. Produccions ceràmiques del segle XVI.

teixos criteris tipològics ens mouen a datar un plat entre el material intrusiu de la unitat estratigràfica 1102 (Fig. 8, 247) als inicis del segle XVI.

FASE II. EL CONVENT DE SANT TOMÀS DE AQUINO. LES PRIMERES OBRES: EL CELLER (1579-1593)

CRITERIS DE DATACIÓ

Les fonts documentals coincideixen plenament amb la data de fundació del convent, 1579 (Traver, 1958); i la següent dada a tenir en compte és la seva transformació en priorat, al 1593, la qual cosa marcarà un abans i un després pel que fa al nombre de frares que ocuparan el monestir.

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1006, 1010, 1028, 1068, 169, 1070, 1077, 1078, 179, 1080, 1081, 1082, 1083, 1086, 1087, 1088, 1109, 1110, 1111, 1112 (Fig. 17, Làm. II).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

En aquesta fase hem unificat dos moments que per a nosaltres van lligats en la seqüència comprensiva de l'estratificació: el moment d'amortització del forn i l'enrasament dels terrenys per a construir les primeres estructures del convent. En aquesta fase s'enderroca parcialment el laboratori del forn i s'amortitza la cambra de combustió (unitats estratigràfiques 1088, 1087, 1086, 1083, 1081) (Là. II). També el mur perimetral es desbastit (unitats estratigràfiques 1109, 1082, 1079), però no sabem l'abast del seu enderroc, que podria ser parcial i per tant encara aprofitat en part per a la primera fase d'ocupació del convent. Sabem que l'església no està construïda i el primer ús una volta anivellat el solar (unitats estratigràfiques 1006, 1080, 1028 i 1010) és per a l'adequació d'un celler; concretament el lloc d'emmagatzematge i elaboració del vi. S'han trobat les restes del lloc on anava un cup de fusta fonamentat en estructures de maçoneria –unitats estratigràfiques 1110, 1068, 1078– (Là. II). D'aquest recipient de fusta (més llarg que ample i de secció transversal circular major en el centre que en els extrems) hem documentat les empremtes de la base i la superfície lateral, formada per dogues encorbades i acoblades mantingudes unides amb cèrcols en aquest cas de fusta (unitat estratigràfica 1111). Aquesta estructura, que té una reforma degut a la seva poca estabilitat (unitat estratigràfica 1077) estava dins d'un espai tancat i enrajolat

(unitats estratigràfiques 1069 i 1070), conformant un nivell d'ús (unitat estratigràfica 1112) a una cota de -44 centímetres per sota de l'actual paviment de la nau central de l'església.

INTERPRETACIÓ

La fundació del convent dels dominics a Castelló és la tercera en la Província, després de la de Sant Mateu (1359) i Ayodar (1578) (Monferrer, 2008, 177). No sabem l'abast de les primeres construccions del convent, pel moment tan sols hem documentat que aquesta zona va destinada a dependències de transformació i emmagatzematge de productes agrícoles, concretament vi. Un document històric de gran vàlua per conèixer els usos i costums del convent és l'informe que obligatòriament van confeccionar tots els convents de l'antiga Corona d'Aragó; en aquest document (Echarte, 2002) se'ns parla de les possessions del convent, concretament d'un hort al costat mateix del convent i una vinya a una legua que dona uns “...trescientos cantaros de vino...”. Si atenem a les mesures històriques sobre capacitat dels líquids, i concretament pel que fa al vi assenyalades pels historiadors, tenim l'equivalència d'un cànter d'aigua a 10,27 litres, el que fa un total de 3081 litres de vi (Iradíel, Igual, Navarro, Aparici, 1995, 300).

No tenim constància d'on es desenvolupava l'activitat litúrgica del convent i això és important per que es justament en els convents dominicans on les confraries del Roser es van fundar abundantment a partir del segle XVI, fonamentalment a partir de la victòria de Lepant. Les confraries estaran adscrites a una capella o altar secundari i tenen com a una de les seves finalitats la seva conservació i enriquiment, així com de la seva il·luminació el dies de festa o els dies que marquen la seva litúrgia segons normes i costums (Monferrer, 2008, 51).

La confraria del Roser en aquest convent es va fundar en 1590, moment en què no estava construïda l'església tal i com la coneixem, i aniria lligada segurament a una primitiu altar secundari que no s'ha pogut documentar i que després es traslladarà al sector excavat per nosaltres i que documentarem en la fase IV. La confraria de la verge del Roser anirà prenen una gran rellevància en la diòcesi de Sogorb al llarg del segle XVII, com a exemple podem citar que la pràctica totalitat de les parròquies de la Plana Alta tenien confraria del Roser (Monferrer, 2008, 179) i segons els càlculs del mateix autor el 93 per cent de les parròquies de les comarques de Castelló també.

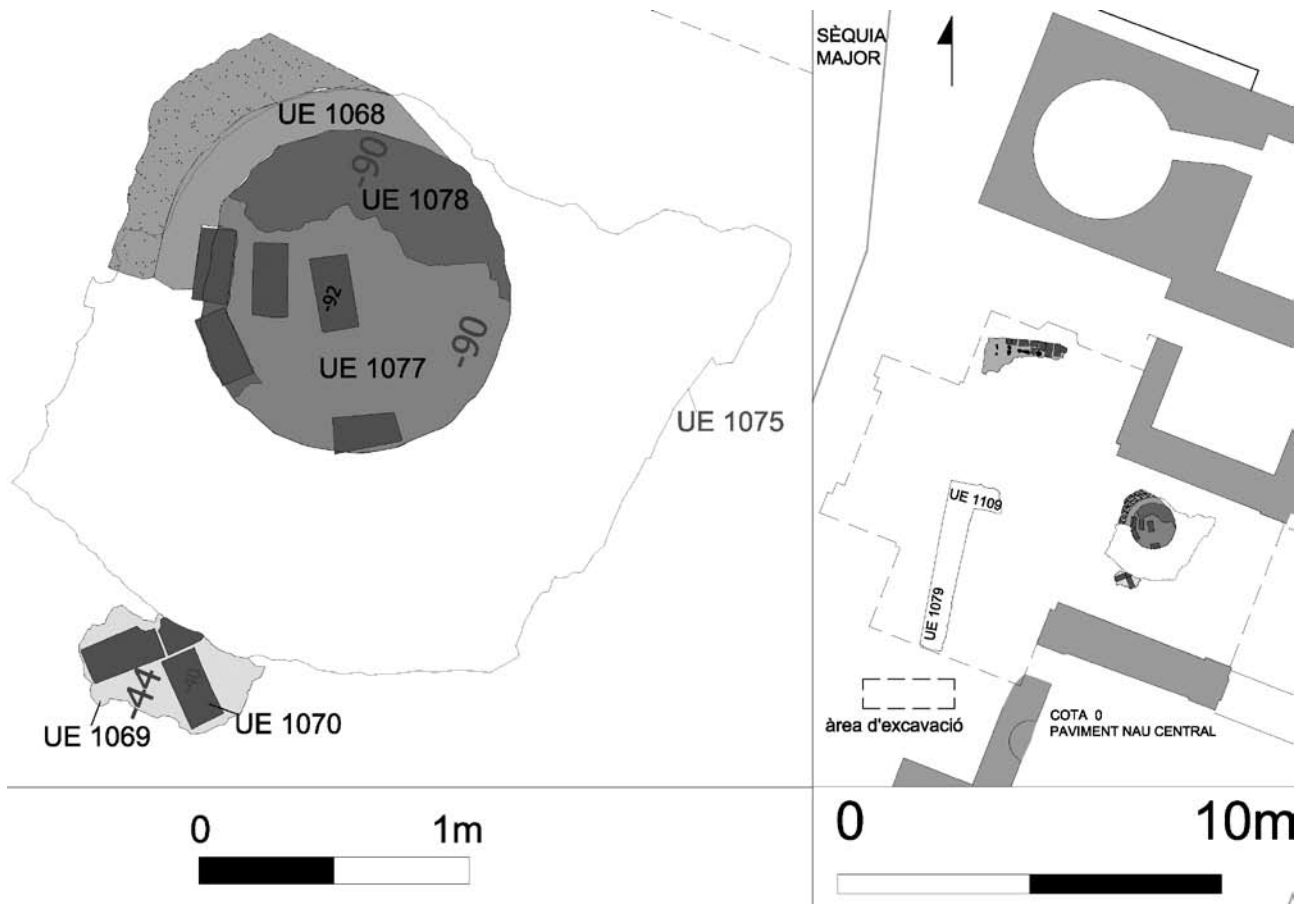

Figura 9. Fase II. Celler.

ESTUDI CERÀMIC DE LA FASE II. L'AIXOVAR DOMÈSTIC DEL SEGLE XVI

El conjunt ceràmic més rellevant prové dels estrats que amortitzen el forn, enderrocat poc després de l'última fornada.

LA PRODUCCIÓ DE LA TERRISSERIA

D'aquesta fase destaquem les peces que nosaltres associem a l'última producció del forn i que es van abandonar pels seus defectes de cocció (Fig. 8, 239), que van alterar les cobertes vidrades i la forma final (Fig. 8, 231). Són peces en ús almenys des del primer terç del segle XVI.

La tipologia d'aquesta producció de ceràmica comuna abraça en primer lloc les cassoles, com la núm. 231 (Fig. 8), amb coberta interior vidrada en verd i exterior bescuitat que es va trobar pràcticament íntegra; té una base plana i parets troncocòniques amb una vora carenada e invasada.

Aquestes peces es fabricarien conjuntament a safes o servidores més petites però de similar forma com la núm. 99 (Fig. 8), amb el mateix vidrat i tipus de vora; també olles, amb vores rectes exva-

sades, llavis bisellats a l'exterior i colls indicats (Fig. 8, 235 i 239).

Totes aquestes peces tenen perfils típics postmedievals, de fet les vores invasades solen inspirar-se en les formes de pisa daurada de meitat del segle XVI (Carrasco, Cotino, López *et alii*, 2006, 93).

Les característiques tecnològiques passen per coccions oxidant que proporcionen a les pastes unes tonalitats roges, amb desgreixant calcari gros i visible. Les cobertes interiors estan vidrades en verd, deixant veure les intrusions de la pasta; l'exterior és bescuitat amb el vidrat que s'estén poc uniforme per la vora. La coberta exterior presenta una patina grisenca i alguns goterons.

LA CERÀMICA DE TRANSPORT I EMMAGATZEMATGE

Al marge de les produccions vidrades associades al forn, hem recuperat les produccions bescuitades destinades al transport i emmagatzematge com els cànsters i tenalles (Fig. 8, 43, 237), també amb perfils més evolucionats.

CERÀMICA RESIDUAL

El material ceràmic residual més antic son les produccions islàmiques que estan representades per un conjunt de set individus i son exemple de l'aixovar domèstic de finals del segle XII i inicis del XIII (Lerma *et alii*, 1990); cànters bescuitats del tipus Aa2, (Azuar, 1989, 251), (Fig. 5, 45); safes de perfil carenat amb cobertes plumbíferes (Fig. 5, 47, 48) gerres o gerretes i per últim les peces destinades al foc com les olles grises i les olles de coll acanalat (Fig. 5, 219).

També el material de la segona meitat del segle XIII, XIV i XV apareix documentat amb un total d'11 individus, abracen la tipologia bàsica de l'aixovar de ceràmica domèstica a l'ús, ja sigui per al transport i emmagatzematge (cànters i tenalles) o com la destinada al servei de taula ja siga amb cobertes vidrades (safes de perfil trencat) o la pisa, amb cobertes estanníferes, representada per les escudelles decorades (Ray, 2000) amb verd i morat

de Paterna; un plat amb blau cobalt i la ceràmica daurada ja de transició al segle XVI, representada per plat amb ala (Fig. 8, 223). Per últim, no podien faltar les produccions destinades a la cocció d'aliments; olles i cassoles.

FASE III. REFORMA DEL CELLER (1593-1613 aproximadament)

CRITERIS DE DATACIÓ

Plantegem la hipòtesis per la qual el període que va des de l'adquisició del rang del priorat fins als inicis de la construcció de l'església la zona d'excavació encara mantenia la seva funcionalitat domèstica. Al ser priorat el nombre de religiosos augmentà però les obres del convent avançament molt a poc a poc, de fet és a partir de 1613 quant el ritme edilici el tenim millor documentat.

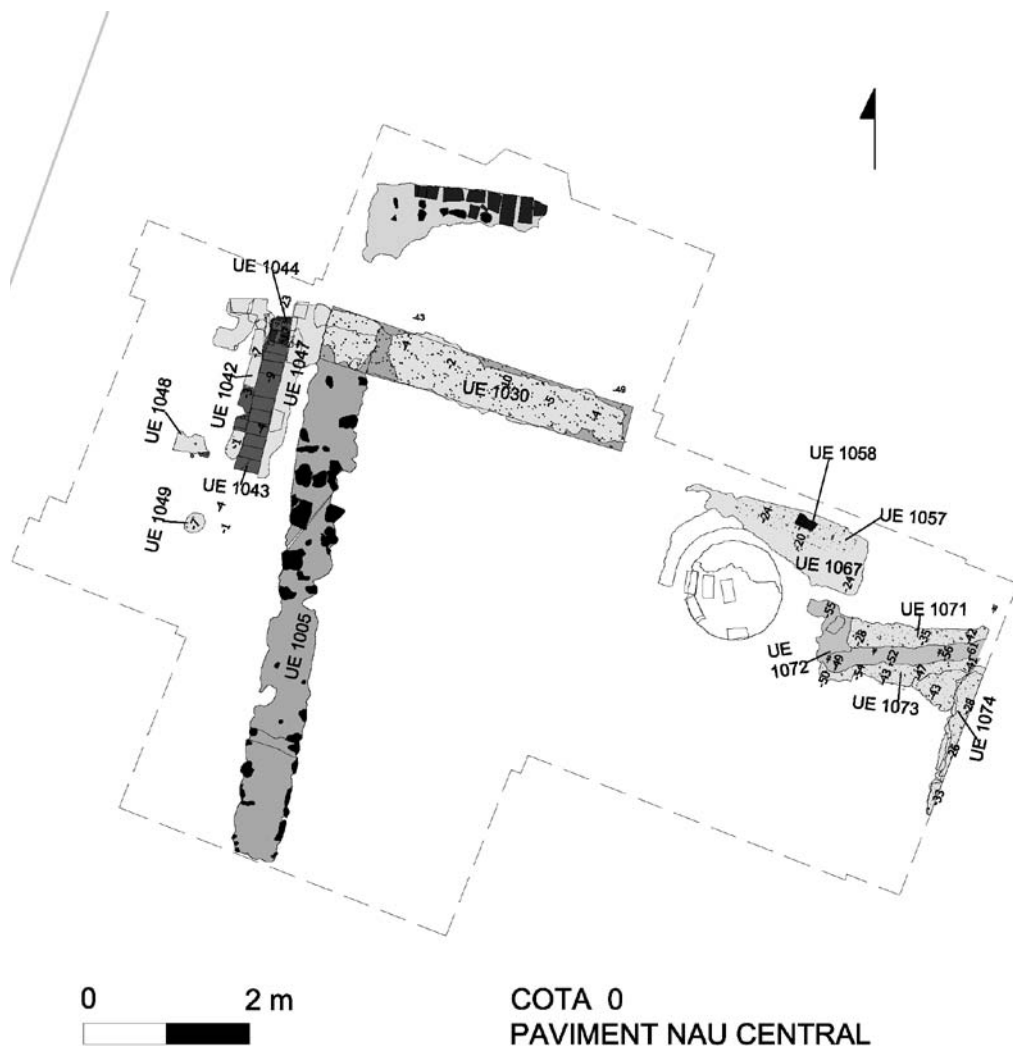

Figura 10. Fase III. Reforma

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1005, 1030, 1042, 1043, 1044, 1047, 1048, 1049, 1057, 1058, 1067, 1071, 1072, 1073, 1074, 1076, 1113, 1114 (Fig. 17; Làm. III).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

La remodelació del celler configura una nova ampliació delimitada en part pels murs 1005 a l'oest, 1030 al nord, amb la possibilitat que la unitat estratigràfica 1074 podria tancar-lo a l'est: d'aquests murs hem documentat tan sols les fonamentacions (Fig. 10). Aquest espai estava dotat amb una canalització a l'interior amb el seu fons enlluït (unitats estratigràfiques 1071, 1072 i 1073; Làm. III) que desaiqua a l'exterior i un altra canalització per les aigües pluvials que lliurava l'aigua probablement al ramal de la séquia (unitats estratigràfiques 1042, 1043 i 1047). La hipòtesi de treball pel que fa la seva reconstrucció passa per donar-li una cota d'ús en un paviment enrajolat (unitat estratigràfica 1058) a una cota de -15 –unitat estratigràfica 1114, veure *matrix-* (Fig. 17). Queda per interpretar la fonamentació d'una estructura (unitats estratigràfiques 1067 i 1057; Làmina III) que amortitza l'antic cup (unitat estratigràfica 1113); reaprofitat per a un ús que no hem pogut valorar; sabem que les dogues i cercols de fusta han estat desbastats del seu lloc, l'estructura de morter (unitat estratigràfica 1068) enrasada i construït al damunt l'element amb maçoneria de difícil interpretació donades les restes que ens han arribat.

INTERPRETACIÓ

La fase III és un moment eminentment constructiu i és un dels moments mes poc coneguts i difícils de valorar de l'estratigrafia juntament amb la fase anterior; donada l'extrema fragilitat en què ens han arribat les seves estructures, pràcticament arrasades en el moment de construcció del conjunt eclesial. Pareix formar part d'un procés d'ampliació de les dependències domèstiques donada la necessitat d'habilitar nous magatzems.

ESTUDI CERÀMIC DE LA FASE III

Tan sols s'han recuperat vuit fragments ceràmics, dels quals set són de vaixel·la; amb un únic individu a comptabilitzar. El conjunt ceràmic apareix format per les produccions bescuitades destinades al transport i emmagatzematge, representat pels cànsters. Un únic fragment de pisa en verd i morat

de Paterna conforma el material ceràmic residual dels segles XIII i XIV.

FASE IV. CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA I AMPLIACIÓ DELS MAGATZEMS (1613-1648)

CRITERIS DE DATACIÓ

Com hem vist en l'estudi introductori, el període en el que tenim més constància documental de l'activitat constructiva del conjunt monacal comença almenys al 1613, quant s'esmenta que l'església no estava construïda. Haurem d'esperar al 1648 per veure reflexat documentalment la menció explícita de la finalització de les obres.

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1007, 1009, 1017, 1018, 1019, 1022, 1025, 1031, 1052, 1055, 1061, 1062, 1066, 1075, 1094, 1115, 1116, 1117, 1118, 1120 (Fig. 17).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

Aquesta fase compren el gruix de l'activitat constructiva de tot el període modern, ja que es el moment de la construcció del principal cos de fàbrica de l'església, els fonaments dels quals seccionen completament l'antic forn. Hem pogut documentar també el que segurament serà l'espai d'un primer altar dedicat a la verge del Roser (Fig. 11). Una vegada enrasades les antigues dependències monacals de les fase II i III (unitats estratigràfiques 1115, 1116, 1117, 1025 i 1075), s'anivella el terreny (unitat estratigràfica 1066). A continuació es realitzen les fonamentacions de l'església segons els usos i costums de l'època (unitats estratigràfiques 1009, 1017, 1019, 1025 i 1052) aquests murs configuren la planta originària de l'església que després la construcció de la capella del Roser modificarà. Destaquem dos àmbits espacials: en primer lloc el que serà, amb tota probabilitat, la primera capella del Roser, situada entre dos contraforts i de planta quadrada de la qual hem pogut documentar part dels estrats de preparació (unitats estratigràfiques 1055, 1061 i 1062,) d'un paviment totalment espoliat. Adossada a aquesta capella i compartint mur (unitat estratigràfica 1052), a l'exterior del temple, s'habilita un espai pavimentat (unitats estratigràfiques 1007 i 1031, amb la preparació (unitat estratigràfica 1094) que aprofita parets anteriors (unitats estratigràfiques 1005 i 1030) i que segurament és emprat com a magatzem. Al sud d'aquest, podem

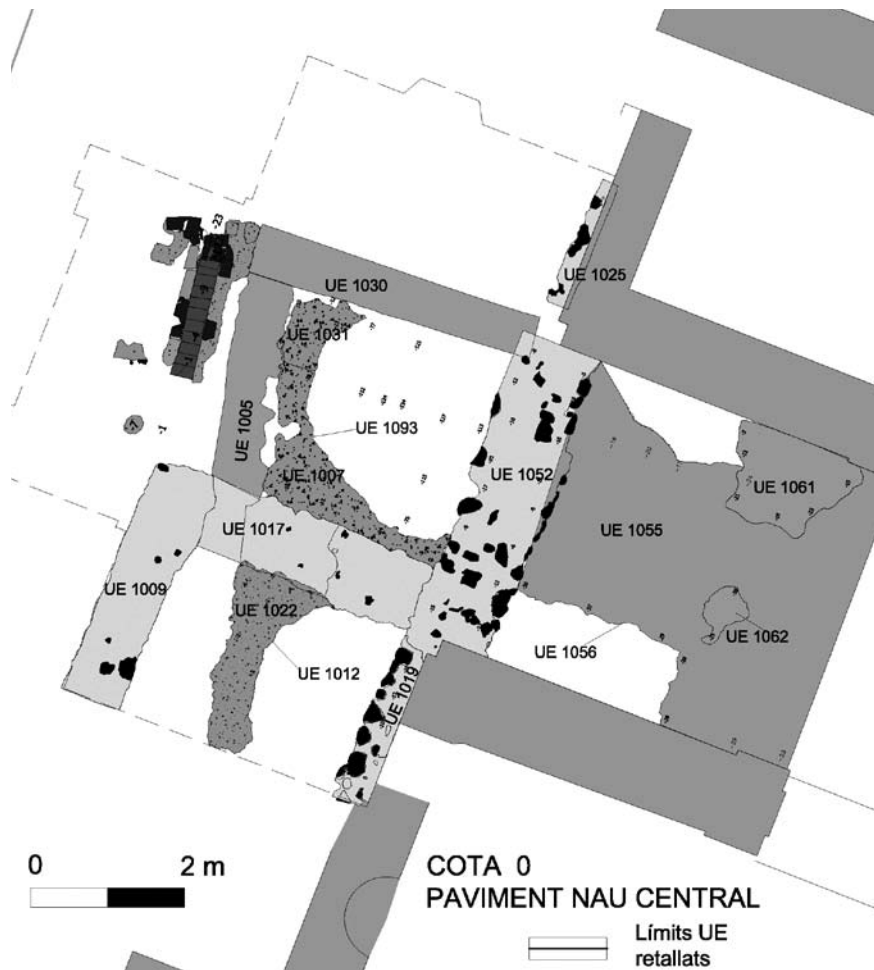

Figura 11. Fase IV. Magatzem i capella.

veure com els murs de l'església delimiten un altre espai (conformat pels murs 1017 i 1009) del qual no sabem les dimensions originals, però que anava pavimentat (unitat estratigràfica 1018 i 1022) i que podria formar part d'un altra capella que no hem pogut documentar amb totalitat perquè excedeix els límits de les excavacions (Fig. 12). Cal ressaltar que les seves característiques formals són similars als altres de l'església (unitats estratigràfiques 1052, 1019 i 1025) en quant a l'envergadura i materials constructius; tan sols l'excavació fora de l'església ens podria donar la solució.

Dins l'església pròpiament dita, no hem pogut documentar el paviment de la capella original que després s'ampliarà per a fer la del Roser; per tant, ens ha estat impossible reconstruir el nivell d'ús. En les altres dues dependències podem establir que estava directament a sobre del paviment conservat, tant al magatzem (unitat estratigràfica 1120) com a la possible capella (unitat estratigràfica 1118).

INTERPRETACIÓ

En aquesta fase hem pogut documentar el que segurament serà l'espai d'un primer altar dedicat a la verge del Roser. Tot i això és remarcable com encara, al no estar construïdes totes les dependències domèstiques en l'àrea del claustre s'aprofita encara aquest sector que mira a ponent i al costat de la séquia major per construir magatzems i dependències associades a activitats productives.

ESTUDI CERÀMIC

El conjunt ceràmic més modern de la fase IV és el format per 20 fragments i un mínim de dos individus. Aquest material prové dels estrats associats a la construcció de l'església. La tipologia d'aquesta producció correspon en primer lloc a la ceràmica comuna domèstica bescuitada amb les

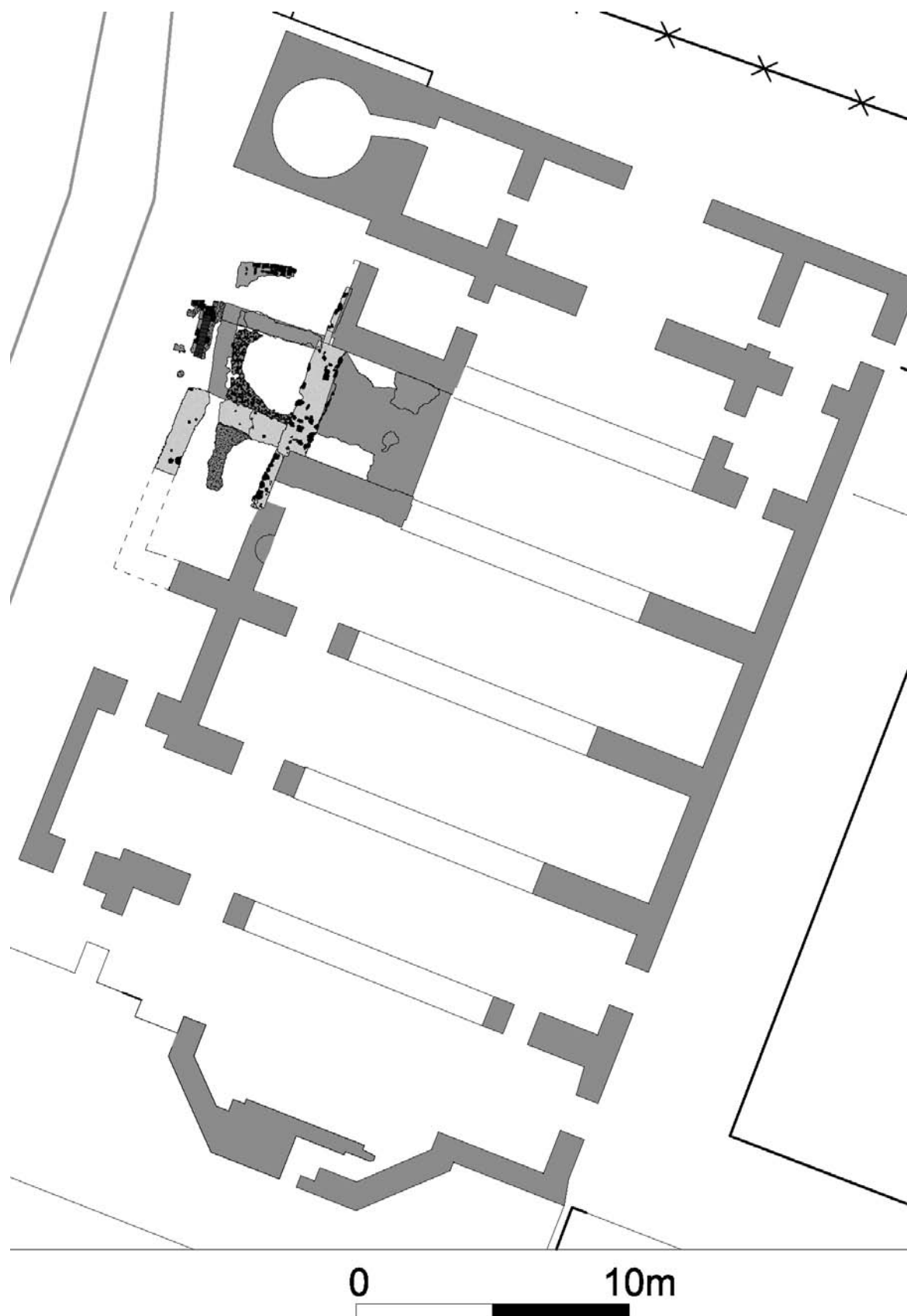

Figura 12. Fase IV i hipòtesis de reconstrucció

formes per al transport i emmagatzematge com els cànters decorats amb motius geomètrics en man-ganés. L'altra producció documentada és una es-cudella d'orelletes decorada amb reflex daurat del segle XVII.

CERÀMICA RESIDUAL

El material ceràmic residual més antic son les produccions islàmiques que estan representades per un conjunt cinc fragments informes de ceràmica destinada al foc característica de les produccions del món musulmà.

FASE V. CONSTRUCCIÓ DEL NOU CELLER (1648-1690)

CRITERIS DE DATACIÓ

Documentals: sabem que al 1648 l'església està acabada i al 1690 s'està treballant en la capella del Roser.

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1021, 1032, 1039, 1040, 1050, 1091, 1092, 1093, 1122 i 1123 (Fig. 17; Làm. IV).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

El magatzem adossat a la fàbrica de l'església és modificat per encabir un nou cup (Fig. 13); hem pogut documentar les accions necessàries per poder fer-ho. Primer el retall –unitat estratigràfica 1093–, (Fig. 11; Làm. IV) del nivell de circulació de la fase IV (unitat estratigràfica 1120) i tota l'estratigrafia anterior.

El nou cup, de gran capacitat i per tant capaç d'albergar un gran pes es dipositarà a sobre d'un llit de morter de 25 centímetres –unitat estratigràfica 1091–, (veure detall en Làm. IV), capa considerable que evitarà els problemes d'estabilitat del cup anterior. Mentre el morter encara estava tendre es va dipositar l'estructura de fusta, un cup amb dogues i cèrcols metàl·lics del qual ha quedat el negatiu (unitat estratigràfica 1092) que es va enlluir per fora amb material per evitar les humitats (unitat estratigràfica 1039); perquè no hem d'oblidar que estava situat en un terreny molt humit i prop de la séquia major, en realitat un lloc poc adequat si es segueix les recomanacions dels agrònoms (Cerrillo, 1999). Una vegada col·locat aquest gran cup enlluït s'acaba de reblir l'espai que quedava entre ell i la fosa original (unitat estratigràfica 1040) per a continuació tornar a pavimentar amb morter l'estança

(unitat estratigràfica 1032) i posar-hi un enrajolat –unitat estratigràfica 1050–, (detall en Làm. IV). L'espai de circulació estava situat a una cota de -2 centímetres respecte a la cota actual de la nau central de l'església. Pel que fa als altres àmbits no hem pogut documentar cap activitat constructiva, ja que suposem que estarien encara pavimentades amb el mateix nivell d'ús que la fase IV.

INTERPRETACIÓ

La vida quotidiana del frares necessitava de certs àmbits on realitzar les activitats productives pròpies de la congregació (Munsuri, Madrid, 1996-1997); l'elaboració del vi era un dels més importants, ja siga des del punt de vista de la dieta, com des de la litúrgia, que feia necessari el seu abastiment; sabem per la documentació existent que els dominics tenien vinyes al terme de Castelló i la documentació en aquesta fase del nou celler és testimoni de l'elaboració dels seus propis vins, els quals necessitaven fermentar en llocs adequats. Aquest celler romandrà en ús fins que definitivament, al 1690, es construeix la nova capella del Roser; l'advocació de la qual es continuava fent en la capella quadrada.

ESTUDI CERÀMIC

El conjunt de vaixel·la ceràmica de la fase V és el format per 12 fragments (167 grams) i un mínim de dos individus. Contem amb diverses produccions; en primer lloc la ceràmica comuna domèstica bescuitada en ús al segle XVII (les formes per al transport i emmagatzematge com cànters i tenalles) i les formes vidrades per a cuina com olles de pastes roges amb molt de desgreixant visible. L'altra producció documentada és una plat que ha perdut la decoració en reflex daurat del segle XVII.

FASE VI. CONSTRUCCIÓ DE LA CAPELLA DEL ROSER (1690-1704)

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1004, 1008, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 10120, 1023, 1024, 1026, 1029, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1041, 1045, 1053, 1054, 1056, 1059, 1060, 1064, 1065, 1096, 1097, 1099, 1100, 1103, 1119, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 2002, 2003, 2004 (Fig. 17).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

Aquesta fase és la millor documentada de tota l'activitat edilícia de la zona d'excavació (Fig. 14). S'inicia l'activitat amb l'enrasament de les estructures documentades en la fase anterior –unitats estratigràfiques 1119, 1056, 1054, 1016, 1008, 1004, 1037, 1029, 1014, 1124, 1125 i 1129, veure *matrix-*, (Fig. 17). Es construeixen els nou murs que amplien la capella, amb les seves fonamentacions (unitats estratigràfiques 1020, 1128, 1103, 1127, 1126); mitjançant l'ús de les bastides que hem pogut documentar gràcies als forats de pal deixats

una vegada desmuntades les estructures de fusta (unitats estratigràfiques 1064/1065, 1059/1060, 1096/1097, 1099/1100, 1035); s'amortitza de passada l'antic cup (unitats estratigràfiques 1037, 1038, 1033, 1034) que s'aprofita per posar també part de les bastides (unitat estratigràfica 1035). Seguint amb les obres destaquem en primer lloc les rases efectuades per controlar les fonamentacions per tal d'assegurar-se que el canvi de forces no afectaren a les estructures aprofitades (unitats estratigràfiques 1056, 1012); els rebles per anivellar l'àrea (unitats estratigràfiques 1053, 1011, 1041 i 1013), i per a finalitzar un seguit d'estrats que son el resultat de

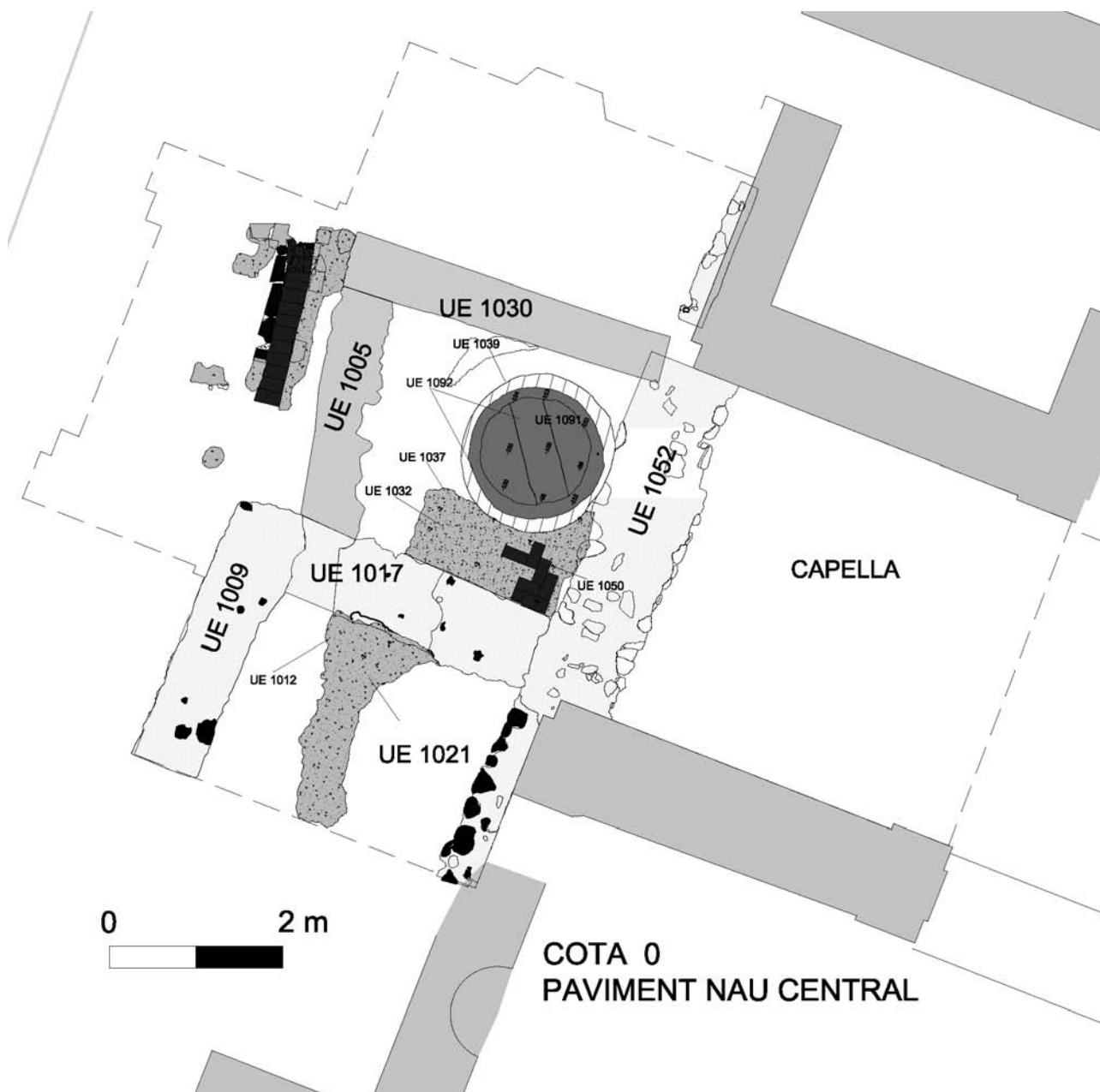

Figura 13. Fase V. Nou celler.

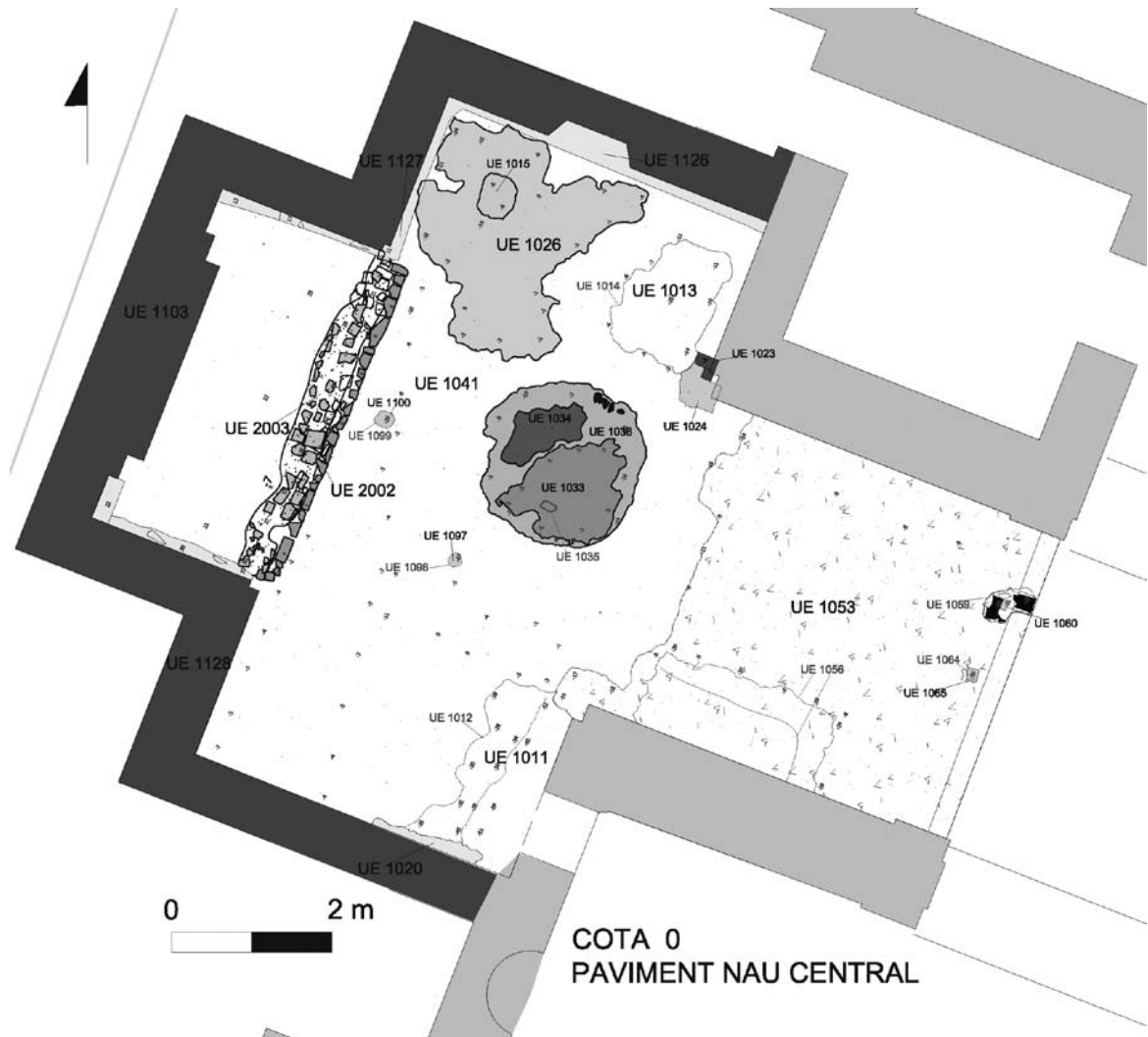

Figura 14. Capella del Roser.

la preparació dels materials d'obra (unitats estratigràfiques 1026, 1015).

De la pavimentació i de l'acabament original de la primera fase de la capella pràcticament no ha quedat res a l'estar afectada per reformes posteriors; tan sols en un extrem de la capella hem documentat una rajola amb la seva preparació de morter (unitats estratigràfiques 1024, 1023), signe de l'antic paviment espoliat (unitat estratigràfica 1130), i ja en l'altar de la capella el reblit i preparació dels esglaons de pujada (unitats estratigràfiques 2004, 2002, 2003).

INTERPRETACIÓ

Al segle XVIII el convent de Sant Tomàs és la comunitat monàstica més rellevant entre les diferents ordes establides a Castelló, influït decididament en la "intel·lectualitat de la ciutat" (AA.VV.,

1993, 194); per a un dels personatges més coneguts de la ciutat al segle XVIII com és Isabel Ferrer és l'indret religiós més estimat per a la seva devoció (AA.VV., 1993, 192; Guinot, 1990). Aquest aspecte reflexa la religiositat popular i enllaça amb el gran auge de la devoció a la Verge del Roser en les nostres terres al llarg del segle XVII. És en aquest context en el que es va proveir la reforma de l'antiga capella per fer-ne una de més gran i més sumptuosa.

La reforma afectà a la fàbrica occidental de l'església i als magatzems adossats a aquesta: el celler amb el seu cup és amortitzat juntament a altres abocaments de materials que serveixen a la vegada per a establir un pla de treball on es fabricaran les bastides d'obra necessàries per a la construcció de la capella. Restes dels treballs desenvolupats a peu d'obra han quedat estesos per tota la capella (morter, algeps, claus de ferro de les basti-

des, etc.). Del primer paviment d'aquesta capella ha restat poc, però possiblement aprofitaria taulells de l'antiga capella amb d'altres ja plenament barrocs.

ESTUDI CERÀMIC

Pràcticament la totalitat del material ceràmic recuperat, 88 per cent, pertany al grup de la ceràmica arquitectònica, que apareix per primera vegada entre els materials recuperats en els nostres treballs. És en base aquesta per la qual podem datar la fase VI.

Hem d'advertir que aquest tipus de material mereix una atenció específica en el context de la reconstrucció de l'evolució de la decoració arquitectònica de la capella del Roser que per limitacions d'espai no podem abordar.

LA CERÀMICA ARQUITECTÒNICA

La fase VI ens dona una data *ante quem* de 1704 per a la datació dels taulells; és també un bon criteri de fiabilitat estratigràfica perquè la totalitat dels fragments recuperat forment part, possiblement, de la decoració de la capella del Roser de les fases IV i V, ja que entren dins dels tipus més comuns de la segona meitat del segle XVII. Hem documentat els següents:

CANTONERES

Cantonera rectangular de mig, "cinteta" (Lám. V, 1)

Amb un total de 5 fragments, 724 grams i 5 individus és tipus molt habitual en la segona meitat del segle XVII; amb una decoració a base de rombe central, fulles als angles i cercles partits en boles i el canto blau; està pintada en diverses tonalitats de blau, groc, taronja i verd. Aquest tipus de cantoneres s'utilitzava en els panells decoratius per reforçar els sòcols decorant-se cadascuna de les seves cares de forma independent, o com sanefa. El tamany sol ser de 14 per 6 centímetres.

En realitat hi ha poca varietat de cantoneres al segle XVII, de fet aquest disseny és un dels tres tipus documentats a finals del segle (Pérez, 1996, I, 225). Amb una cronologia general de la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII, apareix també en la fase VII.

TAULELLS QUADRATS DE QUART

Tipus I. Decoració de temàtica vegetal amb fulles d'acant corbades i tiges amb càpsules. Colors en blau, groc taronja i verd perfilat amb manganés. Cronologia general de la segona meitat del XVII i inicis del XVIII, que concorda en la nostres fases V i

VI (Pérez, 1996, II, 39, fig. 56. Representat per dos individus en aquesta fase.

Tipus II (Lám. V, 2). Panells seriat: roseta hexàmena; tiges amb fulles i cercells disposats en aspa i roseta central. Colors: Blau, blau obscur, verd, taronja i groc. Tenim un fragment sencer de taulell de dimensions 11 per 11 per 1,20 centímetres, i un altre no s'ha conservat sencer. La seva cronologia és de l'últim quart del XVII i principis del XVIII. Representat per dos individus aquesta fase.

Tipus III. Quarts de cercle. Cronologia: segona meitat del segle XVII. Pertany al grup amb presència de quarts de cercle, concretament al primer grup establert per Pérez (1996, I, 75) de quarts de cercle corbats a mode de banyes. Decoració vegetal en verd, blau i blau obscur, groc i taronja. Tot i que no conservem la totalitat de la peça correspon a una taulell seriat que tindria un rosetó central, envoltat de fruites i quart de cercle amb enrotllaments, palmeta angular i envoltat d'una banda blava.

Tipus IV. Grup de card/acant. Cronologia: 1648-1690.

Tipus V. Card en molinet de tipus "volador" (Pérez, 1996, I, 70). Cronologia: 1648-1690. Molt documentat a la província de Castelló (cfr. Pérez, II, 38, número 54). Sol utilitzar-me amb taulells de "mocadoret". També l'hem vist combinat a l'ermita de Sant Mateu amb peces de sanefa (Lám. V, 6) (Soler, 1988, 16). Decoració vegetal en blau clar i obscur, verd, taronja i groc. Card corbat en molinet. L'ornament es tanca sobre si mateix en cada grup de quatre peces (es a dir, sense enllaços externs).

Tipus VI (Lám. V, 5). Cards diagonals simètrics (Pérez, 1996, I, 70). Cronologia: 1648-1690. Forma part d'un panell amb els números 2, 17, 30, 34 i 277 del nostre inventari. Dimensions conservades: 8,50 per 7,00 per 1,60 centímetres. Decoració vegetal, cards amb extrems bifurcats, banda en "V" que conformarà una creu grega. Decoració policroma en diverses tonalitats de blau, verd, taronja i groc.

TAULELLS QUADRATS SENCER. PAVIMENT

Tipus I (Lám. VI, 1). Card en molinet (Pérez, 1996, 70) amb el sentit de gir a l'esquerra. A l'estar emmarcat amb una banda groga es pressuposa el seu ús per a paviment, com a taulell decoratiu. Cronologia: aquesta decoració sorgeix a partir de 1650 de prototips tardorenaixentistes i es àmpliament utilitzat fins el 1700/1720. Podria haver format part del paviment de la capella en la fase V. Decorada amb motiu vegetal en taronja, groc, verd, blau i blau obscur. L'nia groga al contorn. Fulles de card (ombrejades en blau i reforçant amb taronja el groc del revers) i roseta central, perfilats en manganés.

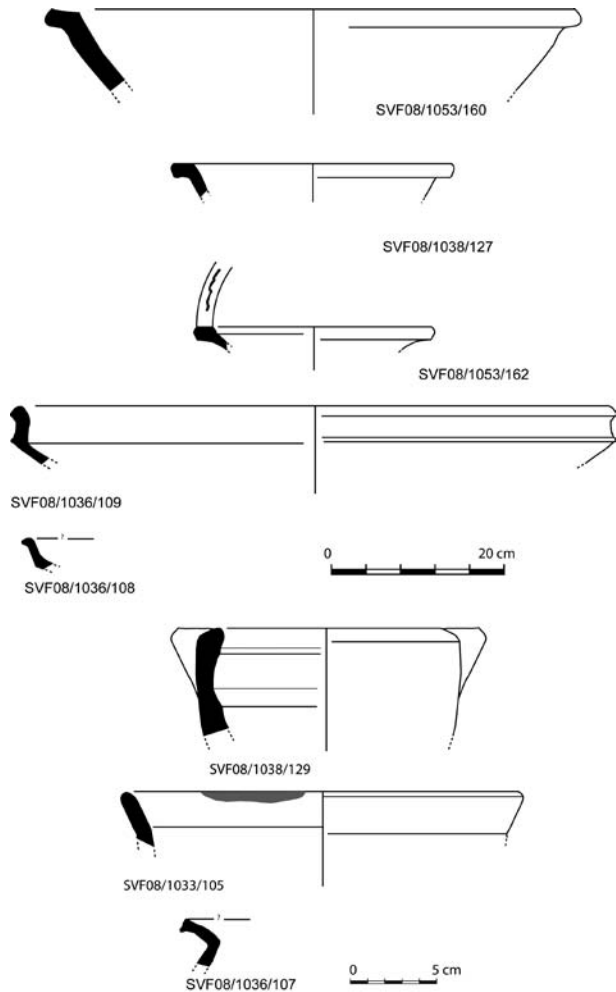

Figura 15. Produccions ceràmiques del segle XVII.

Tipus II. Jaspisats, sèrie de la taulelleria dels segles XVI i de la primera meitat del XVII (Pérez, 1996, I, 211). Decorat amb un motiu central reomplert amb un jaspisat, i flors de llis estilitzades cantoneres; banda groga a la vora (Lám. V, 3).

Tipus III. Peces monòcromes en blau (Pérez, 1996, I, 207 ss.).

TAULELLS DE "MITADAD"

També anomenats com del "mocadoret", de cartabó o de la mitja vela (Lám, VI, 2). Sol utilitzar-se en panells per a les soleries i sòcols. Comencen a fabricar-se ja a meitats del segle XVI; nosaltres el trobem en un context de segona meitat del segle XVII com ens indica l'estratigrafia i també el tamany. Es destacable el seu ús per a combinar en altres taulells decorats; nosaltres el podem associar (Núm. inv. 275) amb el taulell quadrat sencer decorat en fulles de card en molinet, formant possiblement un panell semblant a la figura 828 de Pérez (1996, II, 319).

LA VAIXELLA

PRODUCCIONS DEL SEGLE XVII

Pel que fa a la vaixel·la ceràmica les produccions documentades més abundants formen part de l'aixovar domèstic en curs al segle XVII. Pel que fa al grup de ceràmica destinada al transport i emmagatzematge de líquid continuem trobant les formes evolucionades de tenalles i cànters de coccions oxidants i pastes clares (de vegades decorats amb traços geomètrics i amb manganés). Altres produccions bescuitades destinades a un ús més ampli, com el gibrell, també apareixen representades ja siga bescuitats (Fig. 15, 127 i 160) o amb la coberta interior vidrada i decorada amb una l'nea en ziga-zaga incisa sota la coberta vidrada a la vora (Fig. 15, 162).

Les produccions associades al servei de taula estan formades per dos grups tecnològics clars; la ceràmica amb cobertes vidrades i la de cobertes estaníferes; pel que fa al primer grup hem pogut documentar servidores o safes carenades amb la vora vertical i llavi engrossit a l'exterior (Fig. 15, 108 i 109). Una forma representada per primera vegada en tot el context material de l'excavació és el morter de parets còncaves amb la revora interior (Fig. 15, 129).

Respecte a la ceràmica amb coberta estanífera hem documentat ja formes i decoracions plenament del segle XVII i de dos grups diferents:

La pisa daurada està representada per escudelles de base plana i perfil troncocònic (amb o sense orelletes) i on s'aprecien decoracions de temàtica vegetal (en molt mal estat, Fig. 16) i lasdecorades amb ramells de fulles. També en daurat tenim plats de perfils típics del XVII, amb la vora inclinada. Son peces (Fig. 16), la número 113 (Fig. 16), decorada amb bandes i filets daurats al revers de la peça; la número 114 (Fig. 16) que presenta la peculiaritat d'una carena en la unió entre la panxa i la vora a l'exterior i decorada amb daurat amb el motiu de l'ungla a la vora. I també els plats número 168 (Fig. 16) i 169 decorades amb al sanefa de "cadeneta" (Coll, 1998, 223).

La pisa blava esta representada per produccions valencianes com escudelles (Fig. 16, 165) i una peça oberta ja dins de la temàtica decorativa d'Onda i Ribesalbes. També apareixen produccions catalanes com el plat amb ala decorat amb un doble filet al final de la panxa, el mateix que emmarca a la sanefa de la vora, una palma triple i esglaons.

Un fragment de plat decorat policrom és la producció més moderna de la fase, probablement ja d'inicis del XVIII decorat amb motius geomètrics en disposició circular, banda al llavi de color groc i una banda en marró clar envoltada de dos filets

en morat en la vora; en la base apareix un cercle en groc que l'ocupa completament envoltat de dos filets en marró i morat.

També presenten les característiques del període modern la ceràmica destinada a la cocció d'aliments, de pastes roges i abundant desgreixant amb el coll indicat; solen anar vidrades a l'anvers i el revers bescuitat i amb pàtines cendroses; son olles (Fig. 15, 105, 107) i cassoles.

CERÀMICA RESIDUAL

La ceràmica residual està representada per alguns fragments de ceràmica islàmica (nanses de cànters de finals del segle XII i inicis del XIII) i algunes produccions dels segles XIV i XV com tenalles decorades amb l'nies ondulades incises horitzontals al llavi i per la part superior del cos, (Núm. 249); fragments de cànters i escudelles vidrades i sobre tot les produccions amb cobertes estanníferes que abraça les produccions paterners en verd i morat de Manises amb la pisa blava (plats i pitxers).

FASE VII. SEGLE XX. ESGLÉSIA DE SAN VICENT FERRER I BENEFICÈNCIA

CRITERIS DE DATACIÓ:

Materials. *Terminus post quem:* Taulell de sanefa. Grup: zoomorfes. Estil: eclecticisme. Sèrie: neorenaixement. Cronologia: 1890-1900. Possible fabricació en Onda (Estall, 2000, 276, fig. 863). *Terminus ante quem:* criteris documentals; al 1964 es consagra novament l'església sota l'advocació de sant Vicent Ferrer.

UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

1000, 1001, 1002, 1131, 1003, 2000, 2001 (Fig. 17).

DESENVOLUPAMENT ESTRATIGRÀFIC

Aquesta fase comprén totes les accions necessàries per a la reforma del paviment de la capella del Roser: una vegada arrancat el paviment defectuós (unitat estratigràfica 1131) es realitza un primer anivellament (unitat estratigràfica 1003) i immediatament a sobre es diposita l'engravat (unitats estratigràfiques 1002 i 2001, aquesta última per elevar l'altar de la capella) per a poder estendre el llit de morter fi (unitat estratigràfica 1001) on situar el paviment (unitat estratigràfica 1000). Aquest paviment ha estat la primera unitat estratigràfica afectada per la nostra intervenció.

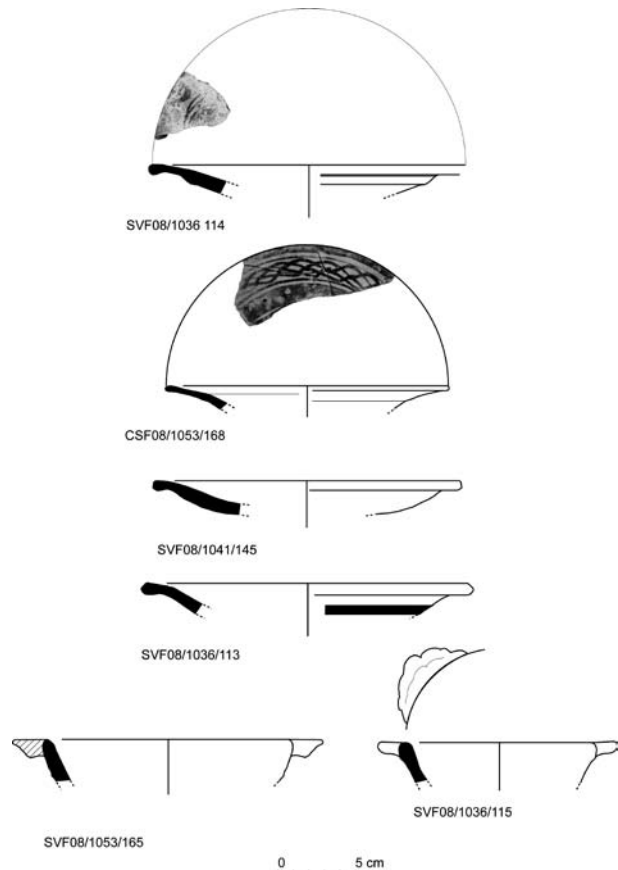

Figura 16. Produccions ceràmiques del segle XVII. Pisa.

INTERPRETACIÓ

No hem documentat activitats de remoció del subsòl des de la construcció de la capella (finalitzada al 1704, una vegada pintats els frescos que la decoren) fins al segle XX. El canvi de paviment deu d'estar emmarcat probablement en el moment en què es crea la parròquia de Sant Vicent Ferrer al 1964, utilitzant l'església de l'antic convent i Casa de la Beneficència. No sabem exactament si aquesta reforma afectà encara a la pavimentació barroca, però probablement el paviment arrancat seria el d'alguna altra remodelació feta al segle XIX, atinent a les vicissituds per les que passa el convent: s'han de recordar les notícies dels espolis de les tropes franceses en el context de la Guerra de la Independència i l'estat d'abandó en el qual cauran les dependències conventuals al llarg del segle XIX (Echarte, 2002, 61-62).

ESTUDI CERÀMIC

Pràcticament la totalitat del material ceràmic recuperat pertany al grup de la ceràmica arquitectònica i és en base aquesta per la qual podem datar

la fase VII, uns taulells quadrats sencers que ens donen un *terminus post quem* de 1890 endavant (Lám. VI, 4, 5); la resta de taulells recuperats formen part de les peces utilitzades a mitjans del XIX i un individu del ple barroc. Formen part de la decoració original del segle XVII i alguna reforma del XVIII de les capelles de l'església.

LA CERÀMICA ARQUITECTÒNICA DEL SEGLE XVII

CANTONERES

Cantonera rectangular de mig "cinteta"

Tipus I. Amb un total de cinc fragments, (282 grams) i un individu presenta un únic tipus molt habitual en la segona meitat del segle XVII; am una decoració a base de rombe central, fulles als angles i cercles partits en boles i el canto blau; està pintats en diverses tonalitats de blau, groc, taronja i verd. Aquest tipus de cantoneres s'utilitzaven en els panells decoratius pera reforçar els sòcols decorant-se cadascuna de les seves cares de forma independent cinteta o com sanefa. El tamany sol ser de 14 per 6 centímetres. Es solen datar en la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII. En el nostre context apareix també: en la fase VI (1648-1690) i en aquesta fase VII (1690-1704).

Tipus II. Taulell de quart aprofitat de cantonera. Cronologia: segona meitat del XVII i inicis del XVIII.

TAULELLS QUADRATS DE QUART

Tipus I. Decoració de temàtica vegetal amb fulles d'acant corbades i tiges amb càpsules. Colors en blau, groc taronja i verd perfilat amb manganés. Datat en la segona meitat del XVII i inicis del XVIII, que concorda en les nostres fases V i VI. (Pérez, 1996, II, 39, fig. 56). Representat per dos individus en cinc fragments en aquesta fase.

Tipus II. Fulles d'acant de perfil i convergents (Pérez, 1996, I, 72). Cronologia: 1648-1690 (Lám. V, 4).

El tamany original seria 11,50 per 11,50; el conservat és 11,50 per 8,50.

Tipus III. Cards diagonals simètrics (Pérez, 1996, I, 70). Cronologia: 1648-1690. Forma part d'un panell. Dimensions conservades: 8,50 per 7,00 per 1,60 centímetres. Decoració vegetal, cards amb extrems bifurcats, banda en "V" que conformarà una creu grega. Decoració policroma en diverses tonalitats de blau, verd, taronja i groc.

TAULELL DE MIG (SANFEA)

Tipus I. Sanefa (Lám. V, 6), decorada amb circells (Pérez, 1996, I, 77). Generalment datada a últim quart del segle XVII i inicis del XVIII, que es correspon a la cronologia de la nostra capella (1648-1690). En aquesta segona meitat del segle XVII el repertori de peces fabricades per ser utilitzades de sanefa és reduït i just aquesta és la mes comuna (juntament a la cantonera ja documentada per nosaltres) i molt difosa com documenta Pérez (1996, I, 77-78). Decoració a base de circells d'acant elementals, palmetes i bandes en "S" i semicercle d'enllaç; banda groga i blava. Colors: groc, blau obscur i tènue, groc, taronja i verd.

TAULELLS DE "MITADAD"

Tipus I. També anomenats com del mocadoret, de cartabó o de la mitja vela (Lám. VI, 2). Sol utilitzar-se en panells per a les soleries i sòcols. Comencen a fabricar-se ja a meitat del segle XVI; nosaltres el trobem en un context de segona meitat del segle XVII com ens indica l'estratigrafia (veure fase VI) i també el tamany.

LA CERÀMICA ARQUITECTÒNICA DEL SEGLE XVIII

TAULELLS QUADRATS DE QUART

Tipus I. Tipus: bandes policromes (Pérez, 1996, I, 103). Datat en el ple barroc: en la nostra excavació a partir de 1704 (Lám. VI, 3). Està documentat entre 1740-1750 (Pérez, 1996, II, 73, fig.141). Taulell tallat per dalt i baix; la mesura original es de 21,50 per 21,50 centímetres. El conservat és de 21,50 per 14 centímetres. Decoració en dues tonalitats de blau; amb verd, groc i taronja. Banda diagonal mixtilínia, gira-sol, lliri i fulles d'acant.

EL SEGLE XIX I INICIS DEL XX

TAULELLS QUADRATS SENCERS

Tipus I. Estil: jaspiats; grup: rojos; cronologia: 1880-1890. Fabricats a Onda (La Campana). Jaspiat blanc sobre fons roig.

Tipus II. Taulell de sanefa. Grup: Zoomorfes. Estil/Sèrie: eclecticisme. Neorenaixement. Cronologia: 1890-1900 (Lám. VI, 4). Possible fabricació en Onda. Sistema de trepes. Losange central (amb roseta interior), formada per banda de dos traços amb interior puntejat. Espais residuals laterals amb llis nugada per anell a dos elements zoomorfes (dofins) en "V".

Tipus III. Monòcroms.

TAULELL RECTANGULAR (SANFEA)

Tipus I. Cinteta. Estil/Sèrie: neoclassicisme. Tèxtil. Grup: Cintes blaves en espiral. Cronologia:

1850-1860 (Lám. III, 5). Lloc de producció Onda i València (Estall, 2000, 130). També anomenat d'estil "Biedermeier", de la sèrie de taulells amb motius tèxtils de cintes espirals amples (Pérez, 2000, I, 205 ss.). Decoració sobre coberta estannífera. Cinta blava doble horitzontal doblada en espiral, amb dos fils paral·lels, ratllat tènue perpendicular amb rametes trifoliades que neixen de les ranures; té perfils en manganés.

TERRATZO

Una peça de color grana.

LA VAIXELLA CERÀMICA

Pel que fa a la vaixel·la ceràmica les produccions documentades formen part de l'aixovar domèstic en curs als segles XVII i XVIII; bescuitada el 67 per cent (cànters i gibrells), i el 20 per cent amb coberta vidrada (plats i escudelles).

Al segle XVII es poden encabir les produccions amb pisa daurada recuperades en les unitats estratigràfiques d'aquesta fase, la resta de produccions amb coberta estannífera es poden associar a cronologies del segle XVIII. La resta de vaixel·la trobada és de vidre i hem documentat a la vegada ceràmica de cuina baixmedieval islàmica i cristiana.

De la ceràmica arquitectònica hem recuperat també altres elements constructius com teules, dovelles i rajoles i citarem especialment un fragment de guixeria decorativa, concretament una voluta o fulla d'acant d'un fals capitell.

CONCLUSIONS

El resultat de les excavacions ens ha permès documentar fins a set fases d'activitat constructiva, dividides en tres períodes i funcions ben diferenciades; la primera d'elles coincideix amb el segon i tercer quart del segle XVI i corresponen a un forn de terrissa, el primer documentat físicament en l'espai periurbà de Castelló —a banda dels forns islàmics de la partida de Safra— (Benedito, Melchor, Claromonte, 2004-2005). Les referències documentals a l'artesanat de la ceràmica son abundants (Aparici, 1999; Iradel *et alii*, 1993; Rosas, 1999); però ha estat més difícil documentar els tallers d'una professió (Benedito, Llorens, Melchor, 1997, 77-83) que a Castelló mai va aconseguir l'estatut gremial i que mostrà signes d'una precarietat tant en l'aspecte productiu com en el personal, el que va provocar la mobilitat dels seus artesans (Aparici, 2001).

Les altres sis fases es succeiran a partir de 1579 i s'emmarquen en l'evolució econòmica i social cap a un tipus de vida que mira més cap a les

formes físiques i de mentalitat urbanes, amb les seves conseqüències ideològiques. Aquesta evolució atrau a les ordres mendicants vinculades a la nova idea de ciutat i al llarg del segle XVI i XVII Castelló veu fundar els convents de Santa Clara i el de san Agustí entre els seus murs, i ja fora d'ells s'estableixen el franciscans i els dominics: la qual cosa suposa un focus d'atracció per a la població configurant nous ravals al llarg del segle XVII, entre ells el del Roser (Traver, 1958, 135). És l'únic reflex d'un tipus d'urbanisme que deriva cap a les ciutats conventuals (Ortells, 1986, 88; Olucha, 1988, 152). Aquests canvis han fet considerar per part dels historiadors locals al segle XVII com un període de transició, a nivell urbà entre la vila medieval a la ciutat moderna.

Hem pogut documentar la construcció, reformes i usos de diversos ambients domèstics construïts al voltant del temple del convent de Sant Tomàs, i s'ha destacar les dades que ens dona sobre la vida monàstica d'aquesta congregació, en la perifèria del nucli medieval de Castelló (Sánchez-Adell, 1982; 1990) i sobre el seu ritme de creixement dins de l'entramat urbà de la vila i els seus ravals a partir del segle XVI i sobre tot el XVII (Rabassa, 1999).

Un anàlisi topogràfic que vagi més enllà de la tradicional dicotomia entre camp i espai urbà delimitat per les muralles ens pot aportar una lectura molt diferent de l'àrea on hem realitzat les excavacions (Falomir, —) ja que ens permet dibuixar una topografia periurbana que va més enllà de la confirmació de les activitats primàries per a configurar una àrea de cohabitació amb activitats industrials, com la terrisseria, documentada majoritàriament dins les muralles en el Castelló medieval i modern.

APÈNDIX. DESCRIPCIÓ DE LES UNITATS ESTRATIGRAFQUES

— Unitat estratigràfica 1001. Fase VII. Positiva, preparació. Capa de morter fi fet amb sorra i gravetes. Ocupa tota la superfície de la capella. Interpretació: preparació de l'últim paviment de la capella. Els taulells que anaven a sobre han estat arrancats en els treballs previs a la intervenció arqueològica. Han quedat marcades les empremtes dels taulells. Llarg: 11,40 metres. Ample: 8,90 metres. Cota mínima: 13 cm. Cota màxima: 7 cm.

— Unitat estratigràfica 1002. Fase VII. Positiva, preparació. Nivell format per gravetes i pedres de riu. Conté ceràmica i restes de taulells anteriors. Cobreix tota la capella. Interpretació: engravat. Preparació del paviment amb gravetes i pedres de tamany mitjà. Llarg: 11,40 metres. Ample: 8,90 metres. Cota mínima: 7 cm. Cota màxima: 2 cm.

— Unitat estratigràfica 1003. Fase VII. Positiva, preparació. Estrat conformat per un nivell molt desigual en tota la capella, a base de gravetes menudes; la matriu és terra de color marronosa i té moltes restes de guix i calç. Cobreix tota la capella. Interpretació: anivellament relacionat amb l'última remodelació del paviment de la capella. Llarg: 11,40 m. Ample: 8,90 m. Cota mínima: 2 cm. Cota màxima: -7 cm.

— Unitat estratigràfica 1004. Fase VI. Negativa, enrasament. Nivell de destrucció del mur 1005. Interpretació: enderroc de les estructures precedents per a construir la capella del Roser. Llarg: 6,75 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1005. Fase III. Construïda, banqueteta. Estructura de maçoneria amb lligam de calç i pedres de gran i mitjà tamany. Interpretació: fonaments del mur de sustentació; aprofita de la fase I la Unitat estratigràfica 1098, afegint longitudinalment un nou parament amb una nova maçoneria. Llarg: 6,75 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1006. Fase III. Positiva, capa. Estrat de terra de color marró amb intrusions de calç i ceràmica. Interpretació: anivellament. Abocament intencionat per regularitzar el terreny per a les primeres construccions del convent. Cota mínima: -7 cm.

— Unitat estratigràfica 1007. Fase IV. Construïda, pis. Morter de calç i gravetes. Interpretació: paviment de l'estança adossada a l'església. Llarg: 2,50 m. Ample: 1,75 m. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -20 cm.

— Unitat estratigràfica 1008. Fase VI. Negativa, enrasament. Nivell de destrucció del mur Unitat estratigràfica 1009. Interpretació: Enderroc de les estructures precedents per a construir la capella del Roser. Llarg: 3,28 m. Ample: 0,80 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -2 cm.

— Unitat estratigràfica 1009. Fase IV. Construïda, banqueteta. Parament de maçoneria de blocs de gran i mitjà tamany lligades amb morter de calç. Interpretació: fonaments del mur que forma part de la construcció de l'església i que tanca a l'oest una antiga estança (delimitada per Unitat estratigràfica 1017 i 1009) amortitzada en la construcció de la capella del Roser. L'amplada i constitució del mur és la mateixa que la dels murs de l'església, seguint la seva orientació. Llarg: 3,28 m. Ample: 0,80 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -50 cm.

— Unitat estratigràfica 1010. Fase II. Positiva, capa. Terra marró compacta i dura amb pedres petites i gravetes. Interpretació: anivellament per regularitzar el terreny. Cota mínima: -20 cm.

— Unitat estratigràfica 1011. Fase VI. Positiva, rebliment. Capa amb la matriu de terra i amb taulells, morter i altres restes constructives que ompli la fosa Unitat estratigràfica 1012. Es recolza a Unitat estratigràfica 1020. Interpretació: anivellació per construir la capella del Roser. És la mateixa Unitat estratigràfica 1041 però a dins de la fosa. Llarg: 2,35 m. Ample: 1 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -51 cm.

— Unitat estratigràfica 1012. Fase VI. Negativa, fosa reomplida per 1011. Interpretació: realitzada en el context de construcció de la capella del Roser. Llarg: 2,35 m. Ample: 1 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -51 cm.

— Unitat estratigràfica 1013. Fase VI. Positiva, rebliment. Capa amb la matriu de terra i amb taulells, morter i altres restes constructives desfetes que ompli la fosa Unitat estratigràfica 1014. Interpretació: Reble d'anivellació per construir la capella del Roser. És la mateixa Unitat estratigràfica 1041 però a dins de la fosa Unitat estratigràfica 1014. Llarg: 1,47 m. Ample: 1,12 m. Cota mínima: -3 cm. Cota màxima: -25 cm.

— Unitat estratigràfica 1014. Fase VI. Negativa, fosa. Fosa circular reomplida per 1013. Interpretació: fosa realitzada en el context de construcció de la capella del Roser, podria estar vinculat a l'ús de bastides. Llarg: 1,47 m. Ample: 1,12 m. Cota mínima: -3 cm. Cota màxima: -25 cm.

— Unitat estratigràfica 1015. Fase VI. Positiva, ús. Capa d'algeps de forma arrodonida. Interpretació: construcció de la capella del Roser, restes d'obres. Llarg: 0,54 m. Ample: 0,41 m. Cota mínima: -6 cm. Cota màxima: -14 cm.

— Unitat estratigràfica 1016. Fase VI. Negativa, enrasament, destrucció mur perpendicular a 1008 i 1009. Cresta del mur Unitat estratigràfica 1017. Interpretació: Enderroc de les estructures precedents per a construir la capella del Roser. Llarg: 2,7 m. Ample: 0,80 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1017. Fase IV. Construïda, banqueteta. Parament de maçoneria de blocs de gran i mitjà tamany lligades amb morter de calç. Interpretació: fonaments del mur que forma part de la construcció de l'església i que delimita dues estances a sud una antiga estança (delimitada per Unitat estratigràfica 1017 i 1009) amortitzada en la construcció de la capella del Roser i al nord un magatzem habilitat com a celler. L'amplada i constitució del mur és la mateixa que la dels murs de l'església, seguint la seva orientació. Llarg: 2,70 m. Ample: 0,80 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -66 cm.

— Unitat estratigràfica 1018. Fase IV. Positiva, pis. Morter de gravetes i calç. Interpretació: restes del primer paviment de l'estança. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -9 cm.

— Unitat estratigràfica 1019. Fase IV. Construïda, banqueteta de morter i blocs de gran tamany. Interpretació: fonaments del mur de tancament oest de l'església. Llarg: 2,30 m. Ample: 1,20 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -228 cm.

— Unitat estratigràfica 1020. Fase VI. Construïda, banqueteta de morter i blocs de gran tamany de direcció est-oest. Interpretació: fonaments del mur sud del transsepte

de la capella del Roser; aprofita les antigues estructures; de profunditat desigual es baixa més per trobar terreny més compacte on fa falta. Llarg: 1,40 m. Ample: 0,30 m. Cota mínima: -12 cm. Cota màxima: -180 cm.

— Unitat estratigràfica 1021. Fase V. Construïda, pis. Paviment de graves i morter de calç. Interpretació: refacció del paviment Unitat estratigràfica 1022 (a l'espai al sud del nou celler). Llarg: 2,35 m. Ample: 1,18 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -6 cm.

— Unitat estratigràfica 1022 Fase IV. Construïda, pis. Paviment de graves i morter de calç. Interpretació: Refacció del paviment Unitat estratigràfica 1018. Pis de l'estança. Llarg: 2,41 m. Ample: 1 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -7 cm.

— Unitat estratigràfica 1023. Fase VI. Construïda, pis. Rajoles. Interpretació: restes de l'enrajolat que formava el paviment d'ús en la capella del Roser original. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -4 cm.

— Unitat estratigràfica 1024. Fase VI. Positiva, preparació de morter amb graves i calç. S'ha conservat tan sols en un reduït espai. Interpretació: preparació del primer enrajolat de la capella del Roser. Llarg: 0,68 m. Ample: 0,50 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -8 cm.

— Unitat estratigràfica 1025. Fase IV. Construïda, banqueteta sud-nord del transsepte nord feta amb morter i blocs de gran tamany. Interpretació: banqueteta del mur de tancament de l'església oest. Llarg: 1,75 m. Ample: 0,90 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -46 cm.

— Unitat estratigràfica 1026. Fase VI. Positiva, ús. Capa de morter de calç amb graves. Interpretació: nivell de treball durant la construcció de la capella del Roser; son restes del material de construcció de la capella. Llarg: 2,89 m. Ample: 2,89 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -8 cm.

— Unitat estratigràfica 1027. Fase I. Positiva, sedimentació de sol, aportacions successives en relació al seu ús com a terreny de conreu. Terra marró amb graves molt compacta. Conté ceràmica de cronologia baixmedieval islàmica i cristiana. No ha estat excavat en la seva totalitat. Les cotes assenyalades es refereixen a la màxima profunditat aconseguida. Interpretació: terreny natural fortament antropitzat; transformació dels sols al·luvials i col·luvials. Es tracta del nivell d'ús al llarg dels temps medievals al voltant de la séquia major i de les estructures de la Fase I. Cota màxima: -73 cm.

— Unitat estratigràfica 1028. Fase III. Positiva, capa. Terra molt humida de color marró fosc amb presència de materials ceràmics. Interpretació: anivellament per regularitzar el terreny. Cota mínima: -9 cm. Cota màxima: -54 cm.

— Unitat estratigràfica 1029. Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció del mur/estructura E-O en transsepte nord. Interpretació: enrasament de les estructures precedents per a construir la capella del Roser. Llarg: 3,83 m. Ample: 0,60 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -4 cm.

— Unitat estratigràfica 1030. Fase III. Construïda, banqueteta. Mur de morter graves i pedres grans de direcció est-oest. Interpretació: fonaments recolzats al mur Unitat estratigràfica 1005 per conformar un nou ambient en aquesta tercera fase. Llarg: 3,83 m. Ample: 0,60 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -49 cm.

— Unitat estratigràfica 1031. Fase IV. Construïda, pis. Capa de morter i graves. Interpretació: paviment de l'estança adossada a l'església. Llarg: 1 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -9 cm. Cota màxima: -14 cm.

— Unitat estratigràfica 1032. Fase V. Positiva, preparació. Morter de calç, arena i graves. Interpretació: preparació de l'enllosat del celler. Llarg: 1,86 m. Ample: 1,81 m. Cota mínima: -5 cm. Cota màxima: -10 cm.

— Unitat estratigràfica 1033. Fase VI. Positiva, rebliment. Restes de morter de calç desfet amb terra rogenca. Interpretació: últim reble que amortitza el cub i que serveix per a falcar el forat del cabiró Unitat estratigràfica 1035. Llarg: 1,67 m. Ample: 1,18 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -9 cm.

— Unitat estratigràfica 1034. Fase VI. Positiva, capa. Terra de matriu marró amb graves. Interpretació: últim reble que amortitza el cub juntament a Unitat estratigràfica 1033. Llarg: 1,16 m. Ample: 0,61 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -9 cm.

— Unitat estratigràfica 1035. Fase VI. Negativa, forat. Negatiu d'un forat de pal. Interpretació: negatiu deixat al desmuntar un element de fusta per fer una bastida per construir la capella del Roser; una volta desmuntat el cabiró ha estat farcit amb la mateixa terra Unitat estratigràfica 1033, però menys compacta. Llarg: 0,20 m. Ample: 0,10 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -24 cm.

— Unitat estratigràfica 1036. Fase VI. Positiva, rebliment. Reble de terra i materials de construcció (teules, etc) que serveix per falcar Unitat estratigràfica 1035; presència d'abundants carbons i fem. Interpretació: Segona capa d'amortització del cub (Unitat estratigràfica 1037) utilitzat per falcar el cabiró (Unitat estratigràfica 1035). Llarg: 2 m. Ample: 2 m. Cota mínima: -9 cm. Cota màxima: -22 cm.

— Unitat estratigràfica 1037. Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció del cub i els paviments associats. Interpretació: enrasament de les estructures precedents per construir la capella del Roser. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -100 cm.

— Unitat estratigràfica 1038. Fase VI. Positiva, rebliment. Terra i material constructiu. Interpretació: primera capa d'amortització del cub una vegada desmuntat l'estructura de fusta. És el nivell on es col·locarà el cabiró de la bastida (Unitat estratigràfica 1035) que després serà falcat amb els abocaments Unitat estratigràfica 1036 1033 i 1034. Llarg: 1,84 m. Ample: 1,74 m. Cota mínima: -22 cm. Cota màxima: -100 cm.

— Unitat estratigràfica 1039. Fase V. Positiva, arrebossat. Morter de calç hidràulica disposada de forma vertical que ha quedat després d'haver-se desmuntat el cub de fusta (Unitat estratigràfica 1092). Interpretació: arrebossat del cub de fusta dipositat després de realitzar la fosa Unitat estratigràfica 1093 i una volta col·locat aquest a sobre del llit de morter Unitat estratigràfica 1091. Donada la proximitat de la séquia major el cub és arrebossat amb aquesta calç utilitzada en obres sotmeses a intenses humitats, com és el nostre cas. Llarg: 5,65 m. Ample: 0,60 m. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -100 cm.

— Unitat estratigràfica 1040. Fase V. Positiva, rebliment. Terra marró amb graves i blocs de gran tamany, poc compacte, disposada circularment. Interpretació: rebliment entre el cub arrebossat amb la calç hidràulica (Unitat estra-

tigràfica 1039) i la fosa oberta per col·locar el cub (Unitat estratigràfica 1093). Llarg: 5 m. Ample: 0,60 m. Cota mínima: -10 cm. Cota màxima: -124 cm.

— Unitat estratigràfica 1041. Fase VI. Positiva, rebliment, reble al costat canalització. Capa amb la matriu de terra i amb restes de morter i altres materials constructius desfets que cobreixen les estructures enrasades del celler de la Fase V (Unitat estratigràfica 1005 i 1030). Interpretació: anivellament de terra per conformar un pla de treball per a la construcció de la capella del Roser. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -14 cm.

— Unitat estratigràfica 1042. Fase III. Construïda, canalització. Paret oest de la canalització construït amb rajoles i morter. Interpretació: canalització per les aigües pluvials adossada a l'ambient construït en la fase III (Unitat estratigràfica 1005). Llarg: 1,96 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -7 cm.

— Unitat estratigràfica 1043. Fase III. Construïda, canalització, canalització. Fons de la canalització feta amb rajoles. Interpretació: canalització per les aigües pluvials adossada a l'ambient construït en la fase III (Unitat estratigràfica 1005). Llarg: 1,96 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1044. Fase III. Construïda, canalització. Coberta de la canalització feta amb rajoles. Es conserven tan sols dues de les seves rajoles. Interpretació: canalització per les aigües pluvials adossada a l'ambient construït en la fase III (Unitat estratigràfica 1005). Cota mínima: -2 cm.

— Unitat estratigràfica 1045. Fase VI. Positiva, rebliment. Nivell de terra amb elements ceràmics molt humida i poc compacta. Interpretació: amortització de la claveguera Llarg: 1,96 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -17 cm.

— Unitat estratigràfica 1046. Fase I. Construïda, parament, canalització. Estructura feta amb rajoles lligades amb morter pel que fa al seu desenvolupament en vertical i acabada en una superfície plana realitzada amb restes de rajoles i terra molt compacta. Molt afectada per la construcció de la capella del Roser. Interpretació: séquia o ramal de la qual tan sols resta el parament sud, ja que el fons i el parament nord ha estat afectat per la construcció de la capella del Roser. Degut a aquest problema no hem pogut documentar la profunditat de la canalització. Llarg: 2,12 m. Ample: 0,90 m. Cota mínima: -11 cm.

— Unitat estratigràfica 1047. Fase III. Construïda, canalització. Estructura de sustentació feta amb maons i morter. Interpretació: canalització per les aigües pluvials adossada a l'ambient construït en la fase III (Unitat estratigràfica 1005). Llarg: 2 m. Ample: 0,40 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1048. Fase III. Positiva, preparació. Llit de morter de calç; no conserva els límits originals. Interpretació: Restes de la preparació en morter d'algun tipus d'estructura associada a la canalització exterior construïda en aquesta fase. Llarg: 0,10 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1049. Fase III. Positiva, preparació. Morter de calç i grava de forma. Interpretació: restes de la preparació en morter d'algun tipus d'estructura associada a la canalització exterior construïda en aquesta

fase. Llarg: 0,15 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -1 cm.

— Unitat estratigràfica 1050. Fase V. Construïda, pis. Rajoles de 30 x 14 x 5. Interpretació: Enrajolat. Paviment revestit de rajoles disposades a la mescla Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -7 cm.

— Unitat estratigràfica 1051. Fase I. Construïda, estructura de combustió, banqueteta. Construcció de rajoles lligades amb argila a mode de banqueteta en forma de ferradura. Aquesta construcció anava enlluïda amb argiles que durant el procés de cocció s'endureixen però per la mateixa acció tèrmica, al refredar-se, acaba molt fragmentada, conservant-se de forma molt desigual. Interpretació: cambra de combustió del forn de terrissa. Està construïda a sobre de les argiles que fan de base al forn per retenir el calor. La cambra està seccionada longitudinalment pels fonaments de l'església. Llarg: 2,21 m. Ample: 1,04 m. Cota mínima: -122 cm. Cota màxima: -208 cm.

— Unitat estratigràfica 1052. Fase IV. Construïda, banqueteta. Estructura murària feta amb grans blocs i lligada amb morter. Interpretació: fonaments del mur de tancament oest de l'església i per extensió de l'antiga capella abans de la del Roser. Llarg: 4,24 m. Ample: 1,20 m. Cota mínima: -5 cm. Cota màxima: -108 cm.

— Unitat estratigràfica 1053. Fase VI. Positiva, anivellament. Capa de terres i material de construcció que amortitza el mur Unitat estratigràfica 1052. Interpretació: anivellament relacionat amb la preparació del paviment d'aquest fase Llarg: 4,44 m. Ample: 4 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -17 cm.

— Unitat estratigràfica 1054 Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció UM 1052. Interpretació: enrasament del mur original de l'església Unitat estratigràfica 1052 per a ampliar la capella i convertir-la en la del Roser, amb planta de creu llatina. Per a tal efecte es destrueixen les antigues estructures de la fase V, recolzades a la Unitat estratigràfica 1052. Llarg: 4,24 m. Ample: 1,20 m. Cota mínima: -5 cm. Cota màxima: -5 cm.

— Unitat estratigràfica 1055. Fase IV. Positiva, preparació. Capa de morter de calç, barrejat amb restes de rajoles i graves, de poc espessor. Interpretació: seria la preparació del primer paviment de la capella. Cal recordar que aquest nivell de circulació parcialment desaparegut a conformat que l'estrat 1053 estiga damunt de 1055 en bona part de l'espai de la capella antiga: això vol dir que el nivell de circulació de la primera capella ha estat espoliat i no s'ha conservat. Llarg: 4 m. Ample: 4 m. Cota mínima: -17 cm. Cota màxima: -24 cm.

— Unitat estratigràfica 1056. Fase VI. Negativa, rasa que talla Unitat estratigràfica 1055 i reomplida per Unitat estratigràfica 1053. Interpretació: rasa associada al control de la fonamentació d'aquest mur de la capella previ a la construcció de la del Roser; aquest tipus de control és habitual i va degudament concertat en els contractes d'obra que atenent a reformes a fer sobre antigues construccions; era obligat assegurar-se que les fonamentacions afectades en noves disposicions de càrregues foren adequades a les reformes plantejades. Llarg: 2,38 m. Ample: 1 m. Cota mínima: -3 cm. Cota màxima: -156 cm.

— Unitat estratigràfica 1057. Fase III. Positiva, preparació. Morter de graves i calç molt compacte. No conser-

va els límits originals a l'estar retallada per fases posterior. Interpretació: preparació de l'enrajolat Unitat estratigràfica 1058. Llarg: 2,31 m. Ample: 0,67 m. Cota mínima: -24 cm.

— Unitat estratigràfica 1058. Fase III. Construïda, pis, enrajolat. Rajola disposada a sobre del morter Unitat estratigràfica 1057. Interpretació: enrajolat espoliat. Queden restes d'empremtes de les altres rajoles que conformarien el nivell de circulació. Cota mínima: -15 cm.

— Unitat estratigràfica 1059. Fase VI. Negativa, forat per construir una estructura en tovots i algeps. Interpretació: forat de pal per col·locar una bastida; probablement per a la construcció o decoració de la capella. Llarg: 0,67 m. Ample: 0,30 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -21 cm.

— Unitat estratigràfica 1060. Fase VI. Construïda, estructura de sustentació. Estructura feta amb algeps i tovots per sustentar un element de fusta. Interpretació: fonaments de la bastida per construir o decorar la capella. Llarg: 0,67 m. Ample: 0,30 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -21 cm.

— Unitat estratigràfica 1061. Fase IV. Positiva, preparació. Capa de morter de graves, calç i taulells trencats. Interpretació: preparació del primer paviment de la capella originària, associat a Unitat estratigràfica 1061. Forma part de la mateixa acció que Unitat estratigràfica 1055. Llarg: 1,16 m. Ample: 1,17 m. Cota mínima: -3 cm. Cota màxima: -17 cm.

— Unitat estratigràfica 1062. Fase IV. Positiva, preparació. Morter de calç i graves. Interpretació: preparació del primer paviment de la capella originària, associat a Unitat estratigràfica 1061. Forma part de la mateixa acció que Unitat estratigràfica 1055. Llarg: 0,81 m. Ample: 0,54 m. Cota mínima: -25 cm. Cota màxima: -17 cm.

— Unitat estratigràfica 1063. Fase I. Positiva, sedimentació de sol, aportacions successives en relació al seu ús com a terreny de conreu. Terra marró amb graves molt compacta. Conté ceràmica de cronologia baixmedieval islàmica i cristiana. Interpretació: terreny natural fortament antropitzat; transformació dels sols al·luvials i col·luvials es tracta del nivell d'ús al llarg dels temps medievals al voltant de la séquia major i de les estructures de la Fase I. Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -125 cm.

— Unitat estratigràfica 1064. Fase VI. Negativa, forat per construir una estructura en tovots, algeps i fusta. Interpretació: forat de pal per col·locar una bastida; probablement per a la construcció o decoració de la capella. Llarg: 0,15 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -50 cm.

— Unitat estratigràfica 1065. Fase VI. Construïda, estructura de sustentació. Estructura feta amb algeps i tovots per sustentar un element de fusta. Interpretació: fonaments de la bastida per construir o decorar la capella. Morter utilitzat per, una vegada realitzat el forat i col·locat el cabiró, faltar-lo. Llarg: 0,15 m. Ample: 0,15 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -50 cm.

— Unitat estratigràfica 1066. Fase IV. Construïda, rebliment. Capa de terra que ompli la fosa d'espoli Unitat estratigràfica 1075, amb restes de morter, taulells i altres elements constructius. Les rajoles recuperades tenen dos mòduls diferents. El primer d'ells conforma una rajola de 29 centímetres de llargària, 13 d'amplada i 2,50 de grossor; i l'altre de 29,50 centímetres de llargària, 15 d'amplada i 4

de grossor, mes massissos i compactes aquets últims. S'ha trobat també quatre rajoles lligades amb morter formant un arc, possiblement associables a una estructura voltada; el mòdul d'aquestes rajoles es de 15x30x3 centímetres de grossor. Interpretació: anivellament. Amortització del cub Unitat estratigràfica 1068 per aconseguir el nivell on dipositar la preparació (Unitat estratigràfica 1055, 1061 i 1062) de la capella originària de l'església. Llarg: 2 m. Ample: 2 m. Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -118 cm.

— Unitat estratigràfica 1067. Fase III. Construïda, estructura de sustentació. Estructura realitzada amb blocs de pedres lligades amb morter. Interpretació: fonaments d'una estructura relacionada amb l'amortització del primer celler. A l'estar tan arrasada per les fases posteriors és de difícil interpretació. Cota mínima: -24 cm. Cota màxima: -48 cm.

— Unitat estratigràfica 1068. Fase II. Construïda, estructura d'emmagatzematge, i conservació del vi. Estructura rodona, feta amb pedres de mitjà tamany lligades amb morter. Afectat per construccions posteriors no conserva els seus límits originals. Interpretació: cub. Estructura construïda per l'emmagatzematge i elaboració del vi. Cota mínima: -51 cm. Cota màxima: -90 cm.

— Unitat estratigràfica 1069. Fase II. Positiva, preparació. Capa de morter de graves i calç. No es conserven els límits originals. Interpretació: preparació de paviment de l'ambient on estava situa el cub del celler. Llarg: 0,60 m. Ample: 0,30 m. Cota mínima: -44 cm. Cota màxima: -48 cm.

— Unitat estratigràfica 1070. Fase II. Construïda, pis. Rajoles. Dimensions de les rajoles: 29 x 14 x 3,50. Interpretació: enrajolat que conforma el nivell d'ús del primer celler. Cota mínima: -44 cm. Cota màxima: -40 cm.

— Unitat estratigràfica 1071. Fase III. Construïda, canalització. Estructura realitzada amb rajoles lligades amb morter de graves. Interpretació: canalització d'aigües. Costat nord. Cota mínima: -42 cm.

— Unitat estratigràfica 1072. Fase III. Construïda, canalització. Morter de calç i graves, formen una superfície polida i continua per evitar pèrdues d'aigua. Interpretació: fons de la canalització. Cota mínima: -49 cm.

— Unitat estratigràfica 1073. Fase III. Construïda, canalització. Estructura realitzada amb rajoles lligades amb morter de graves. Interpretació: tancament sud de la canalització. Cota mínima: -50 cm.

— Unitat estratigràfica 1074. Fase III. Construïda, banqueteta. Estructura realitzada amb blocs de gran i mitjà tamany lligades amb morter. Interpretació: fonaments d'un mur relacionat amb el nou ambient creat en la remodelació d'aquesta III Fase i amb la canalització. El mur continua per sota la nau principal. Llarg: 1,89 m. Ample: 0,40 m. Cota mínima: -28 cm. Cota màxima: -61 cm.

— Unitat estratigràfica 1075. Fase IV. Negativa, destrucció. Fosa d'espoli de les estructures de la fase III, reomplida per Unitat estratigràfica 1066. Interpretació: fosa d'espoli de l'estructura de la fase III que aprofita l'antic cub, que a la vegada desmunta les estructures que quedaven d'aquest. Llarg: 2 m. Ample: 2 m. Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -118 cm.

— Unitat estratigràfica 1076- Fase III- Positiva, sedimentació. Capa amb la matriu de terra marronosa, amb intrusions de ferro, fauna, malacofauna, carbons i ceràmica.

Interpretació: amortització de la canalització. Cota mínima: -49 cm. Cota màxima: -61 cm.

— Unitat estratigràfica 1077 Fase II. Construïda, estructura d'emmagatzematge, estructura d'emmagatzematge i elaboració del vi. Llüt d'algeps i taulells. Interpretació: refacció. Reforma del fons de cub; el fons original (Unitat estratigràfica 1069) degué tindre problemes de sustentació del cub de fusta i va ser reforçat amb rajoles. Cota mínima: -92 cm. Cota màxima: -90 cm.

— Unitat estratigràfica 1078. Fase II. Construïda, estructura de sustentació, estructura d'emmagatzematge i elaboració de vi. Morter fi de calç i sorra. Interpretació: fons del cub on es situarà l'estructura feta amb fusta. Preparació del fons del cub. Conformar el fons del cub. Llarg: 1,20 m. Ample: 1,16 m. Cota mínima: -90 cm.

— Unitat estratigràfica 1079. Fase II. Negativa, destrucció. Destrucció del mur Unitat estratigràfica 1098. Interpretació: enrasament del mur Unitat estratigràfica 1098. Correspon a l'acció d'enderroc de part del mur perimetral del forn. No sabem l'abast d'aquesta acció en aquesta fase, el que sí és segur que es en la fase III el mur perimetral del forn es desmuntat del tot. Llarg: 4,48 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -4 cm.

— Unitat estratigràfica 1080. Fase II. Positiva, rebliment. Terra de color marró molt humida. Interpretació: nivell d'amortització del forn. Abocament per regularitzar el terreny juntament a la Unitat estratigràfica 1028. Cota mínima: -54 cm. Cota màxima: -64 cm.

— Unitat estratigràfica 1081. Fase II. Positiva, rebliment. Nivell de terres sorrenques amb presència de terres d'al·luvió rogenques, molt humides i amb intrusions de ceràmica, materials constructius, malacofauna, arrels i carbons. Interpretació: reble de terra que anivella i alça el terreny que es recolza a Unitat estratigràfica 1019, fonaments de l'església. Cota mínima: -64 cm. Cota màxima: -114 cm.

— Unitat estratigràfica 1082. Fase II. Negativa, destrucció. Destrucció del folre del forn (Unitat estratigràfica 1084). Interpretació: enderroc del forn. Llarg: 2,41 m. Ample: 0,90 m. Cota mínima: -66 cm.

— Unitat estratigràfica 1083. Fase II. Positiva, enderroc, reble de la cambra de combustió. Estrat amb matriu de terra roja amb l'esquelet amb abundant material constructiu format per rajoles. També apareixen abundants nòduls d'argiles marrons barrejades amb la terra roja. Ocupa tota la superfície del forn. Presència de carbons i material ceràmic. Interpretació: enderroc del forn. Última capa d'amortització del forn. El material constructiu trobat, probablement el que sustentava la graella, tenen un mòdul que va dels 14,5-15 centímetres d'amplada, 30 de llargària màxima i dels 3 al 3,50 centímetres de grossor. Tot i que hi ha alguna rajola que fa els 14 centímetres d'amplada i 2 de grossor. Les pastes d'aquestes rajoles, cuites en ambient oxidant, son de dos grups; un amb una tonalitat verdosa amb intrusions de xamota i un altre amb el nucli marró obscur i superfícies clares. Cota mínima: -114 cm. Cota màxima: -155 cm.

— Unitat estratigràfica 1084. Fase I Construïda, estructura de combustió. Estructura conformada per graves petites, terra i un lligam per determinar. Construcció compacta i molt dura. Interpretació: folre de la cambra de combustió del forn; endurit a base de les successives fornades. En la seva cota superior començarien les arcades

que sustentarien la graella del forn. Llarg: 2,41 m. Ample: 0,90 m. Cota mínima: -66 cm.

— Unitat estratigràfica 1085 Fase I. Negativa, nivell d'ús. Superfície en si de la banquetta de la cambra de combustió. Interpretació: banquetta de la cambra de combustió. Possiblement en aquesta superfície també s'apilarien part de les peces durant el procés de cocció. Llarg: 2,21 m. Ample: 1,04 m. Cota mínima: -122 cm.

— Unitat estratigràfica 1086. Fase II. Positiva, rebliment. Nivell de cendres barrejades amb terra marró obscura amb intrusions ceràmiques. Interpretació: Enderroc del forn. Rebliment de la cambra de combustió. Cota mínima: -155 cm. Cota màxima: -156 cm.

— Unitat estratigràfica 1087. Fase II. Positiva, capa. Terra i cendres grises mes o menys compactades i barrejades amb terra rogenca però en poca quantitat. Conté intrusions ceràmiques i diversos claus de bronze. Interpretació: Primer moment d'abandonament del forn. Llarg: 2,60 m. Ample: 1,59 m. Cota mínima: -156 cm. Cota màxima: -188 cm.

— Unitat estratigràfica 1088. Fase II. Positiva, ús. Cendres grises i blanques, juntament amb carbons i altres restes orgàniques. Conte fragments de ceràmica amb defectes de cocció d'anteriors fornades. Interpretació: ús del forn. La cambra de combustió no va ser netejada després de l'última fornada i es van quedar dipositades les cendres i altres elements producte de l'última combustió del forn. Llarg: 2,60 m. Ample: 1,59 m. Cota mínima: -188 cm. Cota màxima: -208 cm.

— Unitat estratigràfica 1089. Fase I. Construïda, pis, enrajolat. Rajoles rectangulars disposades ordenadament formant un pis. El mòdul de les rajoles te una mitja de 15x30x2,5. No es conserva en la seva totalitat. Molt afectat per l'última cocció del forn. Interpretació: Solera del forn amb un enrajolat disposat a la mescla, amb peces rectangulars. Pis de l'última fase d'ús del forn. Llarg: 2,16 m. Ample: 1,59 m. Cota mínima: -208 cm. Cota màxima: -205 cm.

— Unitat estratigràfica 1090 Fase I. Positiva, preparació. Argiles roges rubefactades. Interpretació: preparació de l'enrajolat Unitat estratigràfica 1089. Llarg: 2,16 m. Ample: 1,59 m. Cota mínima: -205 cm. Cota màxima: -228 cm.

— Unitat estratigràfica 1091. Fase V. Construïda, estructura de sustentació. Morter molt compacte amb una alta proporció calç i sorra. La grossària de la capa de morter és de 24 centímetre. Interpretació: Fons i base on es posarà el cub. Aquesta base té una grossària considerable: 24 centímetres de morterada, pot ser per la necessitat d'aguantar un pes destacable o per aïllar de la humitat de la zona (cfr. Cerrillo 1999, 63 i ss). Cota mínima: -100 cm. Cota màxima: -124 cm.

— Unitat estratigràfica 1092. Fase V. Negativa, empremtes rectilínies d'un element de fusta. Interpretació: marques deixades per les dogues i cèrcols del cub en el morter encara fresc. Es tractaria d'un recipient de fusta més llarg que ample, de secció transversal circular major en el centre que en la base, formada aquesta per tres peces de fusta amb la superfície lateral està formada per dogues encorbades i acoblades mantingudes unides amb cèrcols de fusta o ferro, amb claus de ferro.

— Unitat estratigràfica 1093. Fase V. Negativa, fosa. Fosa de tendència circular. Interpretació: Fosa realitzada per a dipositar i col·locar el cub. Primera de les accions ne-

cessàries. Llarg: 2,63 m. Ample: 2,30 m. Cota mínima: -9 cm. Cota màxima: -124 cm.

— Unitat estratigràfica 1094. Fase IV. Positiva, preparació. Capa de terra de color marró fort; conformada per graves i blocs de petit tamany. Interpretació: anivellament i preparació del paviment Unitat estratigràfica 1007. Llarg: 2,50 m. Ample: 1 m. Cota mínima: -20 cm. Cota màxima: -76 cm.

— Unitat estratigràfica 1095. Fase I. Construïda, mur. Mur de maçoneria realitzat amb pedres lleugerament treballades i lligades amb morter de calç en direcció O-E. No es conserva en la seva extensió i està tallat per les fases de construcció de l'església. Interpretació: mur perimetral del forn. Llarg: 1,38 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -17 cm. Cota màxima: -72 cm.

— Unitat estratigràfica 1096. Fase VI. Negativa, forat. Forat circular. Interpretació: forat de pal per encabir un element de fusta associada a la bastida de construcció o decoració de la capella del Roser. Llarg: 0,20 m. Ample: 0,20 m. Cota mínima: -5 cm. Cota màxima: -47 cm.

— Unitat estratigràfica 1097. Fase VI. Positiva, reblliment. Terra marró amb restes de rajoles i grava que ompli Unitat estratigràfica 1096. Interpretació: reble del forat de la bastida de construcció o decoració de la capella del Roser. Llarg: 0,20 m. Ample: 0,20 m. Cota mínima: -5 cm. Cota màxima: -47 cm.

— Unitat estratigràfica 1098. Fase I. Construïda, mur. Mur de maçoneria realitzat amb pedres lleugerament treballades i lligades amb morter de calç, amb direcció nord sud. Interpretació: mur perimetral del forn. Llarg: 4,48 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -4 cm. Cota màxima: -62 cm.

— Unitat estratigràfica 1099. Fase VI. Negativa, forat. Forat circular. Interpretació: forat de pal per encabir un element de fusta associada a la bastida de construcció o decoració de la capella del Roser. Llarg: 0,20 m. Ample: 0,20 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -20 cm.

— Unitat estratigràfica 1100. Fase VI. Positiva, reblliment. Terra marronosa amb restes de graves que ompli 1099. Interpretació: reble del forat de la bastida de construcció o decoració de la capella del Roser. Llarg: 0,20 m. Ample: 0,20 m. Cota mínima: -8 cm. Cota màxima: -20 cm.

— Unitat estratigràfica 1101. Fase 0. Positiva, capa, nivell geològic. Graves i pedres petites en una matriu de terra de color marró; a mesura que guanya profunditat es va fent molt compacta. Interpretació: nivell natural de còdols i graves dipositats com a nivells encostrats de mantell provinent dels arrossegalls pliocènsics. Cota mínima: -78 cm. Cota màxima: -152 cm.

— Unitat estratigràfica 1102. Fase 0. Positiva, capa, nivell natural. Argiles ocre i ataronjades. Interpretació: nivell geològic. Nivell d'aportació natural a sobre del llit de graves i còdols (Unitat estratigràfica 1101). Les cotes inicials d'aquest nivell d'argiles varien segons el sector de la capella, trobant-se entre els -48 fins el -63 centímetres. Conte ceràmica com intrusió de les unitats estratigràfiques superiors vinculades amb l'ús del forn. Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -78 cm.

— Unitat estratigràfica 1103. Fase VI. Construïda, banqueta. Parament de maçoneria de pedra mitjana lligada amb morter. Interpretació: fonaments de l'absis de la capella del Roser. Llarg: 2,17 m. Ample: 0,16 m. Cota mínima: 33 cm. Cota màxima: -65 cm.

— Unitat estratigràfica 1104. Fase VI. Positiva, capa. Terra de color marró documentada en un espai molt reduït entre la fonamentació del capella del Roser i la canalització que talla. Interpretació: Amortització de la canalització tallada pels fonaments del mur nord de l'absis de l'altar. Cota mínima: -11 cm.

— Unitat estratigràfica 1105. Fase I. Construïda, solera forn. Capa d'argiles rubefactades. Conté intrusions ceràmiques. Interpretació: Abocament d'argiles després d'obrir la rasa al terreny natural. La part superior (Unitat Estratigràfica 1107) s'acondiciona com a solera del forn i apareix més endurida, provocada per les diferents coccions del forn. Cota mínima: -228 cm. Cota màxima: -270 cm.

— Unitat estratigràfica 1106. Fase I. Negativa, rasa que no es conserva en totes les seves dimensions originals. Interpretació: rasa de construcció de les estructures enterrades (cambra de combustió) del forn ceràmic. Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -270 cm.

— Unitat estratigràfica 1107. Fase I. Negativa, nivell d'ús, pis de la cambra de combustió. Superfície endurida i rubefactada d'argila de la Unitat estratigràfica 1105. Interpretació: Superfície en si de la primera utilització de la cambra de combustió del forn. Cota mínima: -228 cm.

— Unitat estratigràfica 1108. Fase I. Negativa, nivell d'ús. Superfície en si de l'enrajolat del forn. Interpretació: última fase d'utilització de la cambra de combustió. Llarg: 2,60 m. Ample: 1,59 m. Cota mínima: -208 cm.

— Unitat estratigràfica 1109. Fase II. Negativa, destrucció. Destrucció del mur perimetral del forn (Unitat estratigràfica 1095). Interpretació: enderroc del forn Llarg: 1,38 m. Ample: 0,70 m. Cota mínima: -17 cm.

— Unitat estratigràfica 1110. Fase II. Negativa, fosa, estructura d'emmagatzematge i elaboració del vi. Fosa arrodonida. No es conserva el perímetre original; per tant no sabem les seves dimensions. Interpretació: fosa realitzada per construir l'estructura d'emmagatzematge del vi (Unitat estratigràfica 1068/1078) Cota mínima: -48 cm. Cota màxima: -125 cm.

— Unitat estratigràfica 1111. Fase II. Negativa, empremta de les dogues i cèrcols de la bota de vi. Interpretació: Restes de l'estructura de fusta per contingre vi. Es tractaria d'un recipient de fusta més llarg que ample, de secció transversal circular major en el centre que en els extrems, les bases dels quals son dues peces circulars de fusta i la superfície lateral està formada per dogues encorbades i acoblades mantingudes unides amb cèrcols de fusta o ferro, que serveixen per guardar o transportar vi.

— Unitat estratigràfica 1112. Fase II. Negativa, pis. Nivell de circulació que conforma l'enrajolat 1070. No es conserva en les seves dimensions originals. Interpretació: Nivell de circulació de la primera fase del celler del convent. Cota mínima: -40 cm. Cota màxima: -40 cm.

— Unitat estratigràfica 1113. Fase III. Negativa, enrasament. Destrucció Unitat estratigràfica 1068. Interpretació: enrasament parcial de la Unitat estratigràfica 1068 per aconseguir un nou nivell d'obra. Cota mínima: -43 cm.

— Unitat estratigràfica 1114. Fase III. Negativa, nivell de circulació. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1058. Interpretació: Nivell d'us de la Fase III. Cota mínima: -15 cm. Cota màxima: -15 cm.

- Unitat estratigràfica 1115. Fase IV. Negativa, destrucció. Cresta de l'estructura Unitat estratigràfica 1071. Interpretació: enderroc de la canalització de la Fase III. Cota mínima: -42 cm.
- Unitat estratigràfica 1116. Fase IV. Negativa, destrucció. Cresta de l'estructura Unitat estratigràfica 1073. Interpretació: enderroc de la canalització de la Fase III. Cota mínima: -50 cm.
- Unitat estratigràfica 1117. Fase IV. Negativa, destrucció. Cresta de l'estructura Unitat estratigràfica 1074. Interpretació: enderroc de l'estructura murària Unitat estratigràfica 1074 de la fase III. Cota mínima: -33 cm.
- Unitat estratigràfica 1118. Fase IV. Negativa, destrucció. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1022. Interpretació: arrasament del nivell d'ús de l'ambient delimitat pels mur Unitat estratigràfica 1009 i Unitat estratigràfica 1017. Cota mínima: -2 cm.
- Unitat estratigràfica 1119. Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció de les unitats Unitat estratigràfica 1062 i Unitat estratigràfica 1061. Interpretació: enrasament de les estructures de la fase V per col·locar el nou paviment de la capella del Roser. Cota mínima: -28 cm. Cota màxima: -28 cm.
- Unitat estratigràfica 1120. Fase IV. Negativa, destrucció. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1007 i Unitat estratigràfica 1031. Interpretació: arrasament del nivell d'ús de l'ambient adossat a la capella original en la fase IV. Cota mínima: -13 cm.
- Unitat estratigràfica 1121. Fase I. Negativa, nivell de circulació. Superfície en si de l'estructura Unitat estratigràfica 1046. Interpretació: nivell d'ús de la canalització Unitat estratigràfica 1046. Cota mínima: -12 cm.
- Unitat estratigràfica 1122. Fase V. Negativa, nivell de circulació. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1050. Interpretació: Nivell d'ús del celler en la fase V Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -2 cm.
- Unitat estratigràfica 1123. Fase V. Negativa, nivell de circulació. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1050. Interpretació: nivell d'ús de l'ambient a sud del celler en la fase V. Cota mínima: -2 cm. Cota màxima: -2 cm.
- Unitat estratigràfica 1124. Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció de la Unitat estratigràfica 1048. Interpretació: enrasament de les estructures de la fase V per col·locar l'escala de l'altar de la capella del Roser. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -7 cm.
- Unitat estratigràfica 1125. Fase VI. Negativa, enrasament. Destrucció de la Unitat estratigràfica 1049. Interpretació: enrasament de les estructures de la fase V per col·locar l'escala de l'altar de la capella del Roser. Cota mínima: -7 cm. Cota màxima: -7 cm.
- Unitat estratigràfica 1126. Fase VI. Construïda, banqueteta. Mur de maçoneria amb grans blocs de pedra i lligam de morter. Interpretació: fonamentació del mur nord de la capella del Roser. Llarg: 5 m. Ample: 0,75 m. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -59 cm.
- Unitat estratigràfica 1127. Fase VI. Construïda, banqueteta. Mur de maçoneria amb grans blocs de pedra i lligam de morter. Interpretació: fonamentació del mur nord oest de la capella del Roser. Llarg: 2,83 m. Ample: 0,75 m. Cota mínima: -9 cm.
- Unitat estratigràfica 1128. Fase VI. Construïda, mur de maçoneria amb grans blocs de pedra i lligam de morter. Interpretació: mur sud oest de la capella del Roser. No hem documentat la seva fonamentació per l'existència dels fonaments d'estructures anteriors (Unitat estratigràfica 1009). Llarg: 3 m. Ample: 0,75 m. Cota mínima: -4 cm.
- Unitat estratigràfica 1129. Fase VI. Negativa, rasa. Tall de l'estructura Unitat estratigràfica 1046. Interpretació: rasa de fonamentació per a la construcció de la Unitat estratigràfica 1126, mur de la capella del Roser. Cota mínima: -11 cm.
- Unitat estratigràfica 1130. Fase VI. Negativa, nivell de circulació. Superfície en si de la Unitat estratigràfica 1023. Interpretació: nivell d'ús de la Fase VI; restes de l'enrajolat original de la capella del Roser. Cota mínima: -1 cm. Cota màxima: -1 cm.
- Unitat estratigràfica 1131. Fase VII. Negativa, enrasament. Destrucció Unitat estratigràfica 1130. Interpretació: remodelació del paviment barroc de la capella del Roser en època contemporània.
- Unitat estratigràfica 2000. Fase VII. Positiva, preparació. Morter de calç amb graves i pedres petites. Interpretació: preparament del paviment en l'altar. Llarg: 4,49 m. Ample: 2,18 m. Cota mínima: 34 cm. Cota màxima: 29 cm.
- Unitat estratigràfica 2001. Fase VII. Positiva, preparació. Graves i terra. Interpretació: engravat. Preparació del paviment amb graves i pedres de tamany mitjà en l'altar. Llarg: 4,49 m. Ample: 2,18 m. Cota mínima: 29 cm. Cota màxima: 21 cm.
- Unitat estratigràfica 2002. Fase VI. Positiva, preparació. Taulells alineats en renglera. Interpretació: primer esglaó de l'accés a l'altar, al qual s'accedia mitjançant una escala amb dos esglaons. Llarg: 4,37 m. Ample: 0,44 m. Cota mínima: 7 cm. Cota màxima: -4 cm.
- Unitat estratigràfica 2003. Fase VI. Positiva, rebliment. Capa formada amb terra de color rogenc, amb presència de pedres de mitjà tamany i graves. Interpretació: reble per fer l'escala de l'altar de la capella. Llarg: 4,37 m. Ample: 0,44 m. Cota mínima: 32 cm. Cota màxima: 6 cm.
- Unitat estratigràfica 2004. Fase VI. Positiva, ús. Capa de morter i algeps, té forma lenticular. Interpretació: nivell d'ús en el moment de construcció de la capella. Construcció de la capella del Roser, restes d'obres, concretament del procés d'enlluït o decoració de la capella. Cota mínima: 6 cm. Cota màxima: -4 cm.

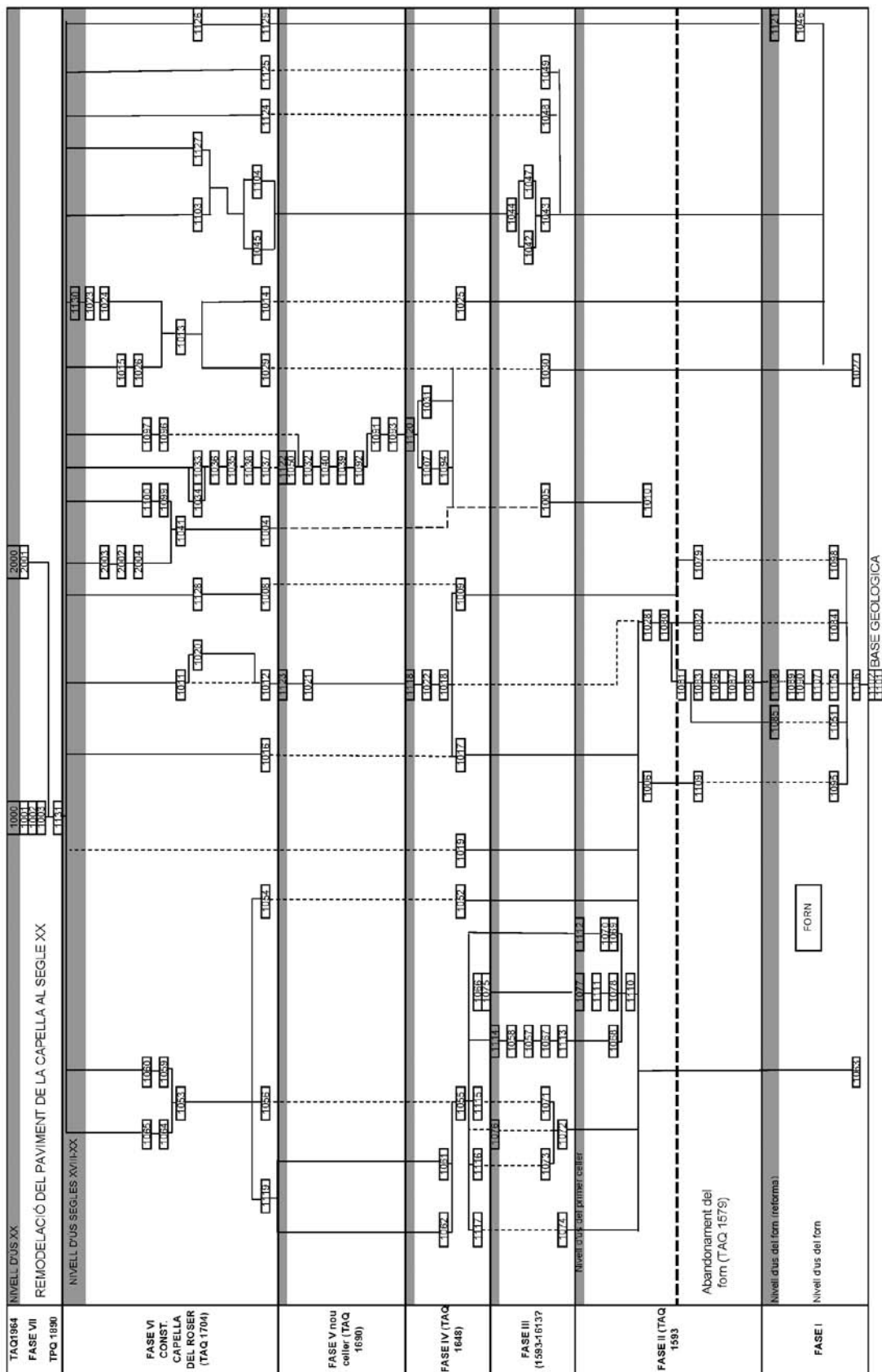

Figura 17. Matrix de la intervenció arqueològica.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1993): *Isabel Ferrer i el seu temps: Castelló al segle XVIII*. Diputació de Castelló, 233 pp. Castelló de la Plana.
- AMIGUES, F. (1995): *La cerámica valenciana: sus técnicas de fabricación*. A GERRARD, GUTIERREZ, VINCE (eds.). *Cerámica medieval española en España y en las Islas Británicas*. BAR International Series, 610, pp. 129-139. Oxford.
- AMIGUES, F., MESQUIDA, M. (1987): *Un horno medieval de cerámica. "El testar del Molí". Paterna (Valencia)*. Publications de la Casa Velázquez, Série Etudes et Documents, IV, 100 pp. Madrid.
- AMIGUES, F., MESQUIDA, M. (1990): *Tradición alfarera en Paterna. Pasado y presente*. Actas del Coloquio Fours de potiers et "testares" médiévaux en méditerranée occidentale (Madrid, 1987), pp. 143-155. Publications de la Casa Velázquez, Série Archéologie, XIII. Madrid.
- APARICI, J. (1999): *Los oficios en el Castelló Medieval*. En AA.VV. *La ciudad de Castellón de la Plana*, pp 197-205. Ajuntament de Castelló de la Plana. Castelló de la Plana.
- APARICI, J. (2001): *Emigración y trabajo en el siglo XV. Los artesanos del barro en la Plana*. Actes del VI Congrès d'Història i Filologia de la plana (Nules 2000), pp. 299-322. Ajuntament de Nules.
- AZUAR, R. (1989): *Denia islámica. Arqueología y poblamiento*. Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert", 449 pp. Diputación Provincial. Alicante.
- BARDINA, E. (1990): *Un forn de ceràmica d'època moderna a la intervenció arqueològica del carrer Cardenal Remolins (Lleida)*. Revista d'Arqueologia de Ponent, 10, pp. 337-351. Universitat de Lleida. Lleida.
- BAZZANA, A. (1983): *La cerámica islámica en la ciudad de Valencia (I)*. Catálogo. Delegación Municipal de cultura; 194 pp. Valencia.
- BENEDITO, J., LLORENS, J. M., MELCHOR, J. M. (1997): *La excavación arqueológica de la Plaza de las Aulas. Historia y arqueología en la ciudad de Castellón*. Ayuntamiento de Castellón de la Plana, 164 pp. Castellón de la Plana.
- BENEDITO, J., MELCHOR, J. M., CLARAMONTE, M. (2004-2005): *Los hornos del alfar islámico de la partida de Safra (Castellón de la Plana)*. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló, 24, pp. 295-316. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.
- CARRASCO, S., COTINO, F., LÓPEZ, M^a. D., MARTÍNEZ, S., MAS, P., ANTINO, M^a, ROSSELLÓ, M. (2006): *Les excavacions arqueològiques a la "sagristia", castell de Cullera. Avanç preliminar*. Qulayra, 2, pp. 83-112. Ajuntament de Cullera. Cullera.
- CERRILLO, E. (1999): *La producción doméstica del vino en la antigüedad romana. Entre las recomendaciones de los agrónomos y las evidencias arqueológicas*. En CELESTINO (ed.). *Simposio Arqueología del Vino. El vino en la antigüedad romana*. (Jerez, 1996), pp. 63-78. Varia 4. Universidad Autónoma de Madrid. Madrid.
- COLL, J. (1998): *Les importacions de ceràmiques valencianes (segles XVI-XIX). Produccions i cronologia de la pisa i ceràmica comuna*. Monografies d'arqueologia medieval i postmedieval, 4, pp. 205-223.
- CUOMO DI CAPRIO, N. (2007): *Ceramica in archeologia 2. Antiche tecniche di lavorazione e moderni metodi di indagine*. L'Erma di Bretschneider, 752 pp. Roma.
- DÍAZ DE RÁBAGO, C., DOMÉNECH, J. JOLI, M. C., RABASSA, C. (1998): *La ciudad y su gente. Vecindario y propiedad urbana en Castelló según los padrones de riqueza (siglos XIV-XVIII)*. Fundación Dávalos-Fletcher, 2 tomos, 850 pp. Castelló.
- ECHARTE, T. (2002): *El convento de Santo Tomás de Aquino en Castellón de la Plana (siglo XVI)*. Penyagolosa, 3, IV época; pp. 56-65. Diputación Provincial. Castellón.
- ESTALL, V. (2000): *Catálogo de la colección de azulejos de serie del siglo XIX*. Museo del Azulejo. Onda. Faenza editrice ibérica, 337 pp. Castelló.
- ESTALL, V. (2003): *Historia, Arte y Tradición de los Azulejos Valencianos (España). Raccolte del Museo del Azulejo. Onda "Manolo Safont"*. Comune i Fiorano Modenese, 131 pp. Modena.
- FALOMIR, F. (2008): *Intervenció arqueològica a l'església de Sant Vicent Ferrer (Castelló). Fases Medievales i modernes en la Capella del Roser*. Quaderns de prehistòria i arqueologia de Castelló, 26, pp. 211-214. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.
- FALOMIR, F. (-): *Excavacions en la capella del Roser de l'església de Sant Vicent Ferrer. Dades per a l'evolució topogràfica periurbana de Castelló (segles XVI-XVII)*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Societat

- Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana. (en premsa).
- GUINOT, E. MARTÍ, J. (2006): *Las villas nuevas medievales valencianas (siglos XIII-XIV)*. Boletín Arkeolan, 14, pp. 183-216. Irun.
- GONZÁLEZ, A., MATILLA, G. (1992): *La tradición en la tecnología alfarera. Problemas teóricos y consecuencias prácticas de la comparación entre dos hornos del mismo tipo, uno romano (La maja, Calahorra-La Rioja) y otro del siglo XVII (Plaza de San Agustín, Murcia)*. Verdolay, 4, pp. 139-152. Museo de Murcia. Murcia.
- GARCÍA, J. V., LÓPEZ, M^a.D., ROSELLÓ, M. (2006): *Localització d'unes possibles carnisseries medievals al barri de la Xerea (València)*. Qulayra, 2, pp.113-138. Ajuntament de Cullera, Cullera.
- GUINOT, E. (1990): *Història i imatge de Castelló en el 1700: la "crònica de Castelló", de Josep Llorens de Clavell*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, LXVI, pp. 249-279. Societat Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana.
- IRADIEL, P., IGUAL, D., NAVARRO, G., APARICI, J. (1993): *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*. Fundación Dávalos-Fletcher; 330 pp. Castelló de la Plana.
- LERMA, J. V. (1992): *La loza gótico-mudéjar en la ciudad de Valencia*. Monografías del Museo Nacional de Cerámica y de las Artes Suntuarias "González Martí", 1. Ministerio de Cultura. Madrid.
- LERMA, J., MARTÍ, J., PASCUAL, J., PAZ, M., ESCRIBÀ, F., MESQUIDA, M. (1986): *Sistematización de la loza gótico-mudéjar de Paterna/Manises*. A AA.VV. La ceramica medievale nel mediterraneo occidentale. Atti del III Congreso Internazionale (Siena, 1984). Edizione all'insegna del Giglio, pp. 183-204. Firenze.
- LERMA, J.V., GHICHARD, P., BAZZANA, A., SOLER, M^a. P., NAVARRO, J., BARCELÓ, C. (1990). *La cerámica islámica en la ciudad de Valencia. (II) Estudios*. Ajuntament de València, 188 pp. València.
- MARTÍNEZ-CABIRÓ, B. (1991): *Cerámica Hispanomusulmana. Andalucía y mudéjar*. Ediciones El Viso; 350 pp. Madrid.
- MARTÍNEZ-LILLO, S. (1986): *Horno cerámico islámico num. 1 del circo romano de Toledo*. Actas del I Congreso de Arqueología Medieval Española. (Huesca, 1985), tomo IV, pp. 73-93. Diputación General de Aragón. Zaragoza.
- MESQUIDA, M. (2001): *Las Ollerías de Paterna. Tecnología y producción. Volumen 1 siglos XII y XIII*. Museo Municipal de Cerámica, 447, pp. Ajuntament de Paterna. Paterna.
- MIR, P. (2006): *Los fresquistas barrocos Vicente y Eugenio Guilló especialistas en arquitecturas fingidas*. Ajuntament de Vinarós, 342 pp. Vinarós.
- MONFERRER, A. (2008): *Las Cofradías en Castellón y sus comarcas desde la Edad Media hasta finales del Antiguo Régimen*. Universitat Jaume I. 428 pp. Castelló.
- MUÑOZ, F. (1996): *Un horno alfarero bajomedieval en Murcia*. En Actas del VI Simposio Internacional de Mudéjarismo (Teruel, 1993), pp. 455-481. Centro de Estudios Mudéjares. Zaragoza.
- MUNSURI, N., MADRID, R. (1996-1997): *Aproximación a la vida conventual mercedaria a través de un inventario del s. XV*. Estudis Castellonencs, 7, pp. 41-86. Diputació de Castelló de la Plana.
- NAVARRO, C. (1990): *Excavaciones arqueológicas en el castillo de la Mola (Novelda-Alicante). II. Las cerámicas comunes (ss. XIV-XV)*. Diputación. Alicante.
- OBIOL, E. M. (1984-1985): *La dualidad espacio rural-espacio urbano en la comarca de la Plana*. Estudis Castellonencs, 2, pp.379-398. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana.
- OLUCHA, F. (1987): *Dos siglos de actividad artística en la villa de Castellón. 1500-1700, (noticias documentales)*. Diputació de Castelló, 196 pp. Castelló de la Plana.
- OLUCHA, F. (1988): *Una panorámica de l'art a la vila de Castelló entre 1500 i 1700*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, Tomo LXIV, pp. 149-203. Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló de la Plana.
- OLUCHA, F. (1996-1997): *A propòsit dels noms d'alguns carrers de la ciutat de Castelló*. Estudis Castellonencs, 7, pp. 265-316. Diputació. Castelló de la Plana.
- ORTELLS, V. (1992): *Solar y hábitat. El medio físico en la construcción de los núcleos castellonenses*. Diputació de Castelló, 429 pp. Castelló.
- PALOMA, M. E., VILADES, J. M. (1988): *Informe preliminar de la 1ª campaña de excavaciones en "Lugar Viejo" (María de Huerva, Zaragoza): dos hornos de cerámica del siglo XVI*. Boletín de Arqueología Medieval, 2, pp-153-160. Asociación Española de Arqueología Medieval. Madrid.

- PÉREZ, I. V. (1996): *Cerámica arquitectónica valenciana. Los azulejos en serie. (Siglos XVI-XVII)*. Diputació de Castelló, 2 tomos, València. Tomo I: Cerámica arquitectónica valenciana. Los azulejos en serie. (Siglos XVI-XVII), 244 pp; tomo II: Catálogo, 330 pp.
- PÉREZ, I. V. (2000): *Cerámica arquitectónica. Azulejos en serie. El siglo XIX. Del clasicismo academicista de finales del siglo XVIII al eclecticismo historicista*. Diputació de Castelló, 3 tomos. Castelló. Tomo I: Cerámica arquitectónica. Azulejos en serie. El siglo XIX. Del clasicismo academicista de finales del siglo XVIII al eclecticismo historicista, 220 pp; tomo II: Catálogo, 500 pp; Tomo III: Catálogo (continuación), 784 pp.
- QUEREDA, J., ORTELLS, V. (1993): *La plana de Castelló. Estudio geográfico*. Diputació de Castelló, 223 p. Castelló de la Plana.
- RAMÓN, E., CARBONELL, M. C., BRAVO, P. (2003): *El barri dels escudellers de Reus. Excavacions arqueològiques al raval de Pallol*. Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Els conjunts monàstics, intervencions arqueològiques 1998-2002. Eines elements d'indumentària i armament en contextos arqueològics. (Sant Cugat del Vallès, 2002), Volum 2, pp. 343-349. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Barcelona.
- RABASSA, C. (1999): *El Castelló rural: de la expansió a la crisi*. En AA.VV. La ciudad de Castellón de la plana, pp 165-180. Ajuntament de Castelló de la Plana. Castelló de la Plana.
- RAY, A. (2000): *Spanish Pottery. 1248-1898 with a catalogue of the collection in the Victoria and Albert Museum*. V & A Publications. 418 pp. London.
- RETUERCE, M. (1998): *La cerámica andalusí de la meseta*. Cran, 2 tomos. Madrid. Tomo I, 456 pp. Tomo II: Ilustraciones y mapas, 350 pp.
- ROSAS, M. (1999): *Tallers de ceràmica a les comarques castellonenques. Els terrissers de Castelló de la Plana (1371-1699)*. (Tesi de Doctorat. Universitat Jaume I). Castelló de la Plana.
- ROSELLÓ, M., LERMA, J. V. (2005): *Ceràmica medieval d'un pou del C/Comte de Trénor (València): aportacions al panorama ceràmic trecentista a la ciutat de València*. Qulayra, 1, pp. 87-106. Ajuntament de Cullera. Cullera.
- SANCHEZ-ADELL, J. (1982): *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*. Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana.
- SANCHEZ-ADELL, J. (1990): *Paisaje urbano de una villa valenciana bajomedieval (notas y datos para una topografía de Castellón de la Plana, ss. XIII-XV)*. Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, LXVI, pp. 305-306. Castelló de la Plana.
- SANCHEZ-ADELL, J., OLUCHA, F., SÁNCHEZ-ALMELA, E. (1993): *Elenco de fechas para la historia urbana de Castellón de la Plana*. Sociedad Castellonense de Cultura, 214 pp. Castelló de la Plana.
- SOLER, M .P. (1988): *Historia de la cerámica valenciana*. Tomo II. Vicent Garcia Editores, 246 pp. Valencia.
- TRAVER, V. (1958): *Antigüedades de Castellón de la Plana*. 486 pp. (Edició facsimil de 1982, Ajuntament de Castelló).

LÀMINA I

1. Forn seccionat per les fonamentacions de l'església.

2. Cambra de combustió seccionada per les fonamentacions de l'església.

3. Estructures de la cambra de combustió.

4. Cambra de combustió.

5. Cambra de combustió.

LÀMINA II

1. Celler de la fase II tallat per la fonamentació de l'església.

2. Restes negatives de l'estructura de fusta.

3. Reforma del fons del cup.

4. Amortització del forn en la fase II.

5. Amortització del forn en la fase II.

LÀMINA III

1. Amortització del cup.

2. Estructura indeterminada.

3. Canalització.

4. Canalització exterior.

5. Ramal de la sèquia de la fase II(?) i III.

LÀMINA IV

1. Fosa realitzada per fer el cup de la fase V.

2. Estructura de contenció del cup.

3. Detall de la fonamentació del cup.

4. Celler.

5. Pavimentació del celler.

LÀMINA V

1. Cantonera rectangular de mig.

4. Taulell quadrat de quart.

2. Taulells quadrats de quart. Panell seriat.

5. Taulells quadrats de quart. Cards diagonals simètrics

3. Taulell quadrat sencer. Jaspiat

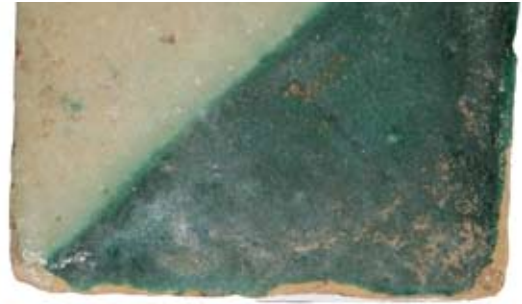

6. Sanefa decorada amb cercells

LÀMINA VI

1. Taulell quadrat sencer. Card en molinet.

2. Taulell de cartabó del "mocadoret".

3. Taulell quadrat de quart. Bandes policromes.

4. Sanefa. Zoomorfes

5. Taulell rectangular. Sanefa. Cinteta.